

PARACELSOVO LÉKAŘSTVÍ

Olaf Rippe
Margret Madejsky
Max Amann
Patricia Ochsner
Christian Rättsch

PARACELSOVO LÉKAŘSTVÍ

Filosofie – Astrologie – Alchymie – Léčebné postupy

VOLVOX GLOBATOR

Paracelsusmedizin – Altes Wissen in der Heilkunst von heute

Olaf Rippe, Margaret Madejsky, Max Amann, Patricia Ochsner, Christian Rätsch

přeložili Pavel Krummer a Nikola Zejkanová

Copyright © 2001, 2017, AT Verlag, Aarau, Schweiz

Translation © Pavel Krummer, Nikola Zejkanová 2004

ISBN 978-80-7511-352-8

Obsah

Předmluva	7
Paracelsova životní pouť	10
Pět způsobů léčení: Paracelsova nauka o entích	20
Ens astrale – Člověk nemocný sympatií ke hvězdám	38
Ens veneni – O alchymistovi v člověku	52
Ens naturele – Léčení v souladu s hvězdami	67
Ens spirituale – Čarodějnictví a síla ducha	126
Ens dei – Síla osudu	146
Nauka o signaturách: Pradávná cesta poznání přírody	154
Co je nauka o signaturách?	155
Signatury orgánů v rostlinném světě	183
Zrcadlení nemoci v přírodě	208
Ostny a trny	212
Místo výskytu jako signatura	218
Paracelsova alchymie – cesta k pravému léku	236
Podstata alchymie	237
Cesta k pravému léku	268
Alchymické koncepty farmaceutických firem	310
Rtuť – zlato alchymistů	334
Otrava rtutí – nemoc pozemského Měsíce	360
Jen lék podej, má-li pomoci, pomůže!	389
Epilog: Psychoaktivní substance u Paracelsa	392

Důležité upozornění pro čtenáře

Třebaže byly odkazy, recepty, dávkování a způsoby aplikace uvedené v této knize pečlivě prověřeny, nejsou bezpečně zaručené. Vydavatel ani autoři za ně na sebe neberou žádnou odpovědnost. Nabádáme všechny uživatele, aby návody obecně prodávaných preparátů ověřili a po dohodě s lékařem či lékárníkem případně zjistili, zda se doporučená dávkování nebo uvedené kontraindikace nějakým způsobem neodchylují od údajů uvedených v této knize. Veškeré dávkování nebo aplikace bude provedeno na vlastní nebezpečí a v každém případě musí být individuálně přizpůsobeno. Jednotlivé ochranné známky zboží nejsou v této knize uvedeny.

Není-li uvedeno jinak, jsou všechny citáty z Paracelsových děl, použité v této knize, včetně udání svazku a čísla stránky převzaty z překladu Bernharda Aschnera.

Předmluva

Olaf Rippe

Paracelsus, jedna z nejvýraznějších osobností dějin medicíny, navždy ovlivnil západní lékařství. Ačkoliv zemřel již před téměř 500 lety, jeho práce nás ještě dnes fascinuje a znalosti, které nám předal, jsou aktuálnější než kdy jindy. Nemyslitelné by bez něho byly homeopatie, spagyrie a antroposofické lékařství, za mnohé mu ovšem vděčí i moderní farmacie a chemie.

O osobě Paracelsa vyšlo nespočet knih, opačně je tomu ale s léčebným využitím jeho znalostí. Důvodem tohoto nedostatku je bezesporu Paracelsův komplexní metafyzický pohled na svět, který je dodnes pro mnohé knihou o sedmi pečetích. Kromě toho řada autorů píšících o Paracelsovi nebyli znalci lékařství, ale spisovatelé, kteří se jinak věnovali zcela jinému tématu, či filology zabývajícími se dějinami medicíny a nikoli uplatněním Paracelsova vědění v rámci dnešní praxe.

Neradi bychom proto k již existující hromadě knih přihazovali další životopisné nebo lékařsko-historické dílo. Kniha, kterou předkládáme, dává přednost spíše praktické stránce věci. Naším záměrem je úvaha o vlastních zkušenostech s paracelsovským způsobem léčby, neboť vědění v něm obsažené není historie, ale nadčasový léčebný systém, který má své právoplatné místo i v dnešní době.

Dále je naším záměrem zpřístupnit Paracelsa širšímu okruhu čtenářů, a to způsobem, jakým se to podařilo v případě středověkého klášterního lékařství (vzpomeňme díla Hildegardy z Bingen). Nyní uzrál čas, aby se s paracelsovským léčebným uměním seznámila i širší veřejnost, neboť je hlubší, vícevrstevné a naší době mnohem bližší než o několik století starší vědění klášterních lékařů.

Už při prvním prolistování Paracelsových spisů nás zaujme pestrost a enormní objemnost díla, čítajícího snad několik tisíc stran. Uvážíme-li, že se dožil jen 48 let, nezbyvá nám než opravdu žasnout. Spíše než obyčejný lékař předstupuje v tomto univerzálním géniovi před čtenáře střídavě obnovitel lékařství, přírodovědec, mystik, filosof, prorok, astrolog, alchymista a mág. Byl však i badatelem na poli tradičního evropského lidového léčitelství, který se léčebnému umění přiučil mimo jiné u cikánů, rolníků a lazebníků. Navíc byl hluboce zbožným člověkem a cítil v sobě povinnost pomáhat nemocným lidem.

Na jedné straně chtěl coby mystik pochopit skutečnou přirozenost člověka a jeho vztah ke kosmu, na druhé straně pátral coby přírodovědec po způsobu přípravy skutečně hojivých léků, jež nazýval »arkána« a s jejichž pomocí chtěl dosáhnout harmonie kosmických sil v člověku.

Kořeny Paracelsova světového názoru sahají až k prastaré nauce Herma Trismegista. Mnozí tohoto egyptského zasvěcence srovnávají s bohem Thovtem, nesoucím hlavu ibise a v egyptských mysterijních kultech uctívaným jako průvodce mrtvých, ochránce hledačů moudrosti či jako bůh zasvěcení. Řekové ho

Hermes Trismegistos, původce hermetismu a alchymie. Dřevořez z r. 1566.

nazývali Hermés, Římané Merkur. Jako posel bohů přinesl lidem písmo a znalost filosofie, hudby, poezie, astrologie, alchymie a medicíny.

Pokud se chceme věnovat Paracelsovu lékařství, pak to pro nás znamená, že do svého okruhu zájmu musíme současně zahrnout též hermetismus, na který si ještě přednedávnem činili nárok jen zasvěcenci. Kdysi považovali hermetikové za svého mistra Harpokrata, mystického boha mlčenlivosti. Jejich motto znělo »Věz, chtěj, odvaž se a mlč«. Ještě stále existuje množství těch, kdo svou práci drží v tajnosti. S »věkem Vodnáře« však nadešla doba, v níž by se hermetické vědění mělo stát obecným majetkem – což se konec konců také děje.

Tento věk s sebou zároveň přináší nový, i když ve skutečnosti prastarý způsob léčení, který se do dnešních dnů, třebaže mnohdy tajně, podařilo uchovat v celku. Pokusy na zvířatech nebo genetické inženýrství prováděné údajně pro záchranu lidstva, stejně jako zvyšování zisku na úkor pacientů, jsou tomuto poněkud odlišnému způsobu léčení neznámé.

Do vědomí veřejnosti se už několik let stále více tlačí otázka nezbytnosti alternativních cest, protože náš stávající zdravotní systém se nachází ve stavu těsně před kolapsem a dlouho již neunesne tíhu svých slibů. Důkazem toho je stále přibývajícím zájem o bylinářství, homeopatii a jiné tradiční léčebné systémy, jako je například ajurvěda nebo tradiční čínské léčitelství.

Pátráme-li po alternativách, jsou nám Paracelsovy spisy nevyčerpatelným zdrojem inspirace, alespoň sundáme-li si z očí klapky »racionální vědy«, což tak i tak velice prospěje.

Čím déle se zabýváme paracelsovskou vizí světa, tím více se noříme do světové harmonie, která pozorovatele mění nejen v duševní rovině. Tato harmonie zároveň umožňuje nový pohled na svět a nové nazírání souvislostí mezi člověkem a přírodou – ovšem za předpokladu, že máme možnost a chceme se podílet na ideách, bytujících mimo vše měřitelné.

Svémi znalostmi, darem pozorování a tvůrčími myšlenkami Paracelsus připravil půdu pro nastolení nových změn v medicíně. Tím novým, co přinesl, je »filosofická« lékařská věda, jejíž stoupenci přírodu nepovažují jen za hrubohmotné ložisko surovin, ale také za učitelku a mistryni, k níž vzhlíží s respektem a láskou. A jelikož jsou si navíc vědomi významu tradice, místo aby vědění starých dob odvrhli a prohlásili za zastaralé, snaží se je integrovat. Bez moudrosti starých mistrů, jakým byl Paracelsus, stojí všechno jen na písku...

»Smaragdová deska« Herma Trismegista

1. »Je pravdivé a beze lži, jisté a nejpravdivější, že to, co je dole, je jako to, co je nahoře, a to, co je nahoře, je jako to, co je dole, aby bylo dosaženo zázračného znamení jediné věci.«

(Stvoření – Natura naturata – je odraz Stvořitelovy síly – Natura naturans.)

2. »A stejně jako všechny věci byly vytvořeny jediným, vůlí jediného, tak povstaly všechny věci z této jediné podstaty přizpůsobením.«

(Každá forma existence je duchovně spřízněna s formami jinými a vše souvisí s duchovním prapůvodem.)

3. »Slunce je jeho otcem, Měsíc jeho matkou, vítr nosil jej ve svém břiše. Jeho živitelkou a kojnou je země.«

(Zhmotnění kvintesence = Logu; narážka na Tria Principia a čtyři elementy.)

4. »On je otcem veškeré dokonalosti celého světa.«

(Kvintesence v říších přírody je příčinou veškerých vlastností.)

5. »Jeho síla je celá, je-li proměněn v zemi.«

(Jednota ducha a hmoty.)

6. »Máš oddělit zemi od ohně, jemné od hrubého, zcela opatrně a nanejvýš moudře.«

(Lučebné umění = alchymie; uvolnění ducha z materie.)

7. »Stoupá od země k nebi a opět sestupuje z nebe na zem a přijímá sílu horního i dolního. Jsi-li s tím hotov, získáš slávu celého světa a veškerá temnota před tebou prchne.«

(Alchymické operace jako destilace a sublimace; solve – rozděl a coagula – sluč; poznání dosažené prací v laboratoři.)

8. »Toto je síla ze všech nejmocnější, neboť překoná všechny jemné a prchavé věci, a pronikne to, co je hrubé.«

(Dokončený lék = arkánium; Kámen mudrců.)

9. »Takto byl stvořen malý svět dle vzoru světa velkého.«

(Arkánium obsahuje nashromážděnou kvintesenci a působí ochranně na člověka jakožto mikrokosmos; v potaz jsou přitom brány hvězdy.)

10. »Upotřebením této jediné věci jsou činěny ty nejpodivuhodnější skutky.«

(Transmutace – proměnění hrubého/nemoci v jemné/zdraví vyléčením.)

11. »Proto jsem byl nazván třikrát veliký Hermés, protože vlastním tři části moudrosti.«

(Harmonie těla, duše, ducha neboli soli, síry a merkura.)

12. »Co jsem řekl o dílu Slunce, je úplné.«

(Slunce je Logos a probuzený člověk.)

Paracelsova životní pouť

Max Amann

Okolní svět

Epocha, v níž Paracelsus (1493–1541) žil, byla pro Evropu dobou velkých převratů ve způsobu myšlení a struktuře společnosti. Bolestný zrod novověku, jenž navázal na středověk, nazýváme renesancí – obrodou. Proslulými Paracelsovými současníky byli například Martin Luther, Mikuláš Koperník, Nostradamus, Agrippa z Nettesheimu, Leonardo da Vinci, Albrecht Dürer a Michelangelo.

V tehdejší době se asi už sto padesát let dostávaly do německy hovořících zemí moderní kulturní impulsy z Itálie, posílené antickým věděním, které si po pádu domovského města přinesli do svého nového útočiště byzantští učenci. Kromě filosofické literatury se v Itálii a brzy nato i v Německu rozšířila znalost řeckých a pozdněantických lékařských či alchymických textů. Do Evropy dospělo antické věděním již ve středověku, a to především z Východu prostřednictvím křížových výprav. Do jedné části přišlo přímo z Blízkého východu a do druhé z islámského kulturního prostředí přes oblast smíšené maurské a křesťanské kultury na Sicílii a konečně ze Španělska ovládaného Maury.

Tyto nové zdroje nepřinesly pouze antické texty, ale něco mnohem významnějšího: Stalo se, že nejdůležitější arabská díla o medicíně a alchymii zaplavila Evropu v latinských překladech. Ve středověkém Španělsku měly islámské mocenské struktury zřízené pro překlady vlastní úřad. Zprostředkovateli byli ve většině případů židovští lékaři, kteří kromě toho, že uměli arabsky, ovládali i evropské jazyky. Díky toleranci islámu vůči židovskému náboženství mohla vzniknout kasta vznešených židovských lékařů, jejichž služeb rádi využívali také křesťanští mocnáři a duchovní elita. Na sklonku středověku pak ti lépe postavení a sečtělí dávali k dispozici latinské překlady lékařských děl Avicenny a Averrhoese, zejména množství alchymických spisů, nadepsaných jmény Geber (Džábir ibn Hajján) nebo Rhazes.

Antické lékařské věděním, zastoupené například díly Hippokratovými, Pliniovými, Dioskuridovými a Galénovými, zůstalo v oblasti někdejší Západořímské říše zachováno rovněž díky kulturní aktivitě benediktinského řádu, neboť knihy zmíněných autorů byly základem středověké klášterní medicíny.

Navíc byl vynalezen knihtisk, který věděním do značné míry zpřístupnil i těm méně majetným. Paracelsův otec údajně vlastnil dobře vybavenou knihovnu, v níž si mladý Theophrast, později nazývaný Paracelsus, mohl osvojit první znalosti z filosofie, přírodovědy, medicíny a alchymie.

Paracelsův rodný dům vedle Čertova mostu u Einsiedelnu (foto: O. Rippe).

Učeň a putující tovaryš Theophrast Bombast z Hohenheimu

Theophrast Bombast z Hohenheimu se narodil v roce 1493 poblíž Einsiedelnu ve Švýcarsku. Jeho otec, Wilhelm Bombastus z Hohenheimu, pocházel ze zchudlé větve švábského šlechtického rodu. Byl zaměstnán jako zemský lékař v Einsiedelnu. Matka, pravděpodobně rozená Ochsnerová, byla nevolnicí einsiedelnského kláštera.

Paracelsův rodný dům stál přímo na trase svatojakubské pouti do Santiaga de Compostela. Ještě dnes je Einsiedeln z úcty k místní černé Madoně, která již za Paracelsova života přitahovala každoročně desetitisíce poutníků, důležitým poutním místem. Mnozí z tehdejších kolemjdoucích u Theophrastova otce hledali lékařskou radu, neboť byl jedním z mála lékařů v okolí.

V roce 1502, po smrti matky, se údajně otec se synem přestěhovali do Villachu v Korutanech, kam otce povolali Fuggerové (významná kupecká rodina) na hornickou školu jako docenta. Současně se zde Wilhelm z Hohenheimu usadil jako licenciát¹ medicíny. Mladý Theophrast tak dostal příležitost naučit se od otce základům lékařské praxe stejně jako hornictví a hutnictví, což zároveň vedlo i k prvním kontaktům s alchymii.

V knize »Velké ranhojičství« (Die große Wundarznei) vyjmenovává Theophrast, představující se později pod pseudonymem Paracelsus, učitele svého mládí. Jako nejdůležitějšího a nejspolehlivějšího jmenuje otce, potom řadu rakouských biskupů, se kterými se znal osobně jen v některých případech, a »množství opatů«, mezi nimiž nacházíme i tajuplného Johannese Trithemia ze Sponheimu (1462 –1516), který ještě možná byl, stejně jako v případě Agrippy z Nettesheimu, jeho přímý učitel.

Otec Paracelsovi zřejmě umožnil pracovat v metalurgických laboratořích Fuggerových závodů ve Schwazu a Fugerrau v Korutanech. Kolem roku 1500 opanovali Fuggerové značnou část měděných a stříbrných dolů v Rakousku a v Uhrách. Paracelsus později uvedl, že se »alchymickému umění« vyučil u »Fuegera ze Schwazu« (Sigmund Fugger). Kladný vztah mezi ním a rodinou Fuggerů později náhle ztroskotal. Důvodem bylo sepsání dvou knih o sifilisu, v nichž se záporně vyjádřil o guajakovém dřevě, jež bylo tehdy nejdůležitějším lékem na toto onemocnění. Fuggerové se jako jeho hlavní dovozci cítili být ve svých obchodních zájmech silně poškozeni.

Mezi lety 1509 až 1515 Paracelsus dle vlastních slov studoval medicínu na německých, italských a francouzských vysokých školách. Místa, kde studoval, byly nejspíše Tübingen, Heidelberg, Mohuč, Kolín, Freiburg, Vídeň a Lipsko. Jisté je, že delší dobu studoval ve Ferraře. Pravděpodobně zde v roce 1515 promoval na doktora obojího lékařství (vnitřní medicíny a chirurgie).

Jako vandrující žák a řemeslník Paracelsus do roku 1524 prochodil celou Evropu. V tehdejší době byla učňovská léta, během nichž se cestovalo, něčím

Pamětní kámen v Paracelsově rodišti (foto: O. Rippe).

¹ Dříve obvyklé označení pro lékaře, který má na daném místě povoleno vykonávat svoji praxi.

zcela obvyklým, ovšem spíše než o lékařskou profesi šlo většinou o vzdělání v řemeslech.

Jak sám uvádí, procestoval Španělsko, Portugalsko, Anglii, Brandenbursko, východní Prusko, Litvu, Polsko, Uhry, Valašsko, Sedmihradsko a Korutany. Z měst uvádí jmenovitě Lisabon, Granadu, Salerno, Montpellier, Paříž, Moskvu a Benátky – všechna tato místa oplývala intenzivním kulturním a vysokoškolským životem. Jako badatel v oblasti zemědělství a přírodovědy však rozvíjel i znalosti v jiných oblastech: »Seznámil jsem se s více než 80 rolníky, kteří srovnávali byliny s nemocemi na základě jejich tvaru a anatomie (signatur), a na vlastní oči jsem viděl, jak jimi zázračně a dobře pomáhali. Vlastně když se na to podíváme blíže, pak téměř všechna nejspolehlivější umění jsme se dozvěděli od obyčejných mužů a nepatrných lidiček. Kdyby se všechny tyto zkušenosti nezkrásněly zaznamenaly ve formě receptů do jediné knížky, byla by mi milejší než všechny komentáře Galena a Avicenny dohromady« (Paracelsus I/672). Není proto vůbec divu, že jeho neortodoxní názory, metody a předpisy vyvolaly nevoli u mnoha lékařů a lékárníků.

V roli felčara (vojenského ranhojiče) se Paracelsus účastnil dvou polních tažení, odkud snad také pocházel jeho velký zájem o ranhojičství. Mimořádnými léčebnými úspěchy si v roce 1519 získal přízeň dánského krále Kristiána II., který jej údajně jmenoval svým osobním lékařem. V té době vznikly první Paracelsovy spisy, mezi nimi též »Paramirum«.

Cestou ze Švédska se v jižním Rusku ocitl v tatarském zajetí, kde se mu ale podařilo dosáhnout značných terapeutických úspěchů. Opět volný dorazil přes jihovýchodní Evropu do Benátek, odsud přes Apulii a Řecko do Egypta, Palestiny, na Kypr, Rhodos a do Konstantinopole. Pak konečně odcestoval přes Balkán zpět do Benátek. Jeho popisy z cest jsou protkány množstvím detailů, o nichž by se sotva mohl dozvědět jenom z doslechu.

Mistr Paracelsus, lékař a zakladatel chemiatrie

V roce 1524 se Paracelsus usadil jako lékař v Salzburku a zařídil si laboratoř. Stále více jej zaměstnávalo alchymické zpracovávání přírodních látek k výrobě léků, tzv. iatrochemie. Na tomto poli nebyl pouze mistrem, ale byl považován dokonce za zakladatele této vědy.

V průběhu reformace docházelo v Salzburku k občanským povstáním. Arcibiskup Lang byl na své tvrzi několik měsíců obléhán vzbouřenými rolníky. Paracelsus se jako vždy postavil na stranu bezbranných a koncem roku 1525 musel uprchnout.

Opět začala další etapa jeho kočovného života. Navštívil Ingolstadt a přednášel v Tübingenu a Freiburgu. Ve Štrasburku se mu podařilo upoutat na sebe pozornost senzačními léčebnými úspěchy, což mělo za následek nevráživost

tamních lékařů. V téže době vznikly důležité spisy jako »Herbarius«, Knihy o tartarických onemocněních, Knihy o dlouhém životě a Archidoxis.

V roce 1527 ho město Basilej jmenovalo městským lékařem, s čímž byla současně spojena i docentura na univerzitě a vrchní dozor nad cechem lékárníků. Jeho nezvyklý způsob výuky, například výlety do přírody za poznáváním bylin, ale i skutečnost, že vyučoval v německém jazyce – v době, kdy se učilo jenom latinsky –, přitahovaly z blízka i z daleka studenty medicíny, kteří si jej velice oblíbili. Paracelsus jako vždy ostře kritizoval lékaře a lékárníky a udělal si z nich zatrpklé nepřátele.

Bydlel v chudinské čtvrti, kde měl dům také kat. Ve zdejších krčmách se stýkal s lidmi z nízkých společenských vrstev, s povozníky a vyvrženci společnosti, od nichž se, jak sám tvrdil, naučil víc než na všech vysokých školách. Ještě více vrchnost popudilo, když v roce 1527 v Johanni při oslavách slunovratu hodil společně se studenty do ohně spisy Galéna, Avicenny a dalších klasiků.

Po sporech s basilejským kanovníkem, který mu nechtěl vyplatit honorář, došlo na soudní řízení. Paracelsus proces prohrál, protože se údajně nedržel obvyklých metod lékaře. Míru všeho dovršily jeho veřejné protesty, načež musel Basilej bezodkladně opustit, aby nebyl uvězněn, což by ho bývalo zřejmě stálo život.

Okolnosti ho znovu donutily vydělávat si na živobytí jako potulný lékař. Z Colmaru putoval přes Esslingen do Norimberku (1529), kde se mu znovu podařilo dosáhnout velkých úspěchů při léčení. Nalezl také vydavatele pro své dvě první knihy o syfilisu. Tisk třetí knihy však posléze nejspíše na popud Fuggera zakázaly úřady. Nejtrpčí však pro Paracelsa bylo, že se od té chvíle v celém Německu nenašel vydavatel, který by se odvážil jeho spisy vydat. Téměř všechna Paracelsova důležitá díla byla zveřejněna až po jeho smrti.

Další zastávkou Paracelsovy životní pouti bylo Řezno. Na zámku Beratzhausen, sídle jednoho z Paracelsových mecenášů, mohl v roce 1530 napsat knihu »Paragranum«. Následující léta nepokojného potulného života strávil v Bavorsku, Švábsku, Tyrolsku a Švýcarsku. Tou dobou (1531 – 1535) přivedl na svět dílo »Paramirum« a Knihy o otravách horníků. V roce 1536 konečně našel vydavatele v Ulmu, který se odvážil dát do tisku »Velké ranhojičství« (Große Wundarznei). Kniha se záhy stala bestsellerem.

V letech 1537 – 1540 pobýval ve východním Rakousku, nejvíce v Korutanech. Tehdy napsal dílo »Philosophia Sagax«, opět ho ale nechtěl nikdo vydat.

V roce 1540 odcestoval znovu do Salzburku, své poslední životní zastávky. Jedním z Paracelsových příznivců byl úřadující arcibiskup, vévoda Arnošt Bavorský. Zde našel konečně přátele a zde také 24. září 1541 završil svůj život.

Vedou se spory o tom, zda mistr zemřel přirozenou smrtí či nikoli. V Salzburku svého času kolovaly tři verze příčiny jeho úmrtí: První vychází ze skutečnosti, že Paracelsa otrávil jeho nepřítel. Konkrétní postřehy či dokonce

Paracelsův náhrobek v Salcburku (foto: O. Rippe).

»Více než kdykoliv před tím chci proti vám zmoci po své smrti, a třebaže sežerete mé tělo, jen hovno sežerete, Theophrastus s vámi bude bojovat i bez těla.«

(PARACELUSUS I/397)

Titulní list Paracelsova pojednání »Von den unsichtbaren Krankheiten« s erbem Hohenheimů, 1565.

důkazy pro tuto domněnku ovšem chybí. Podle druhé byl prý Paracelsus alkoholik a spadl ze schodů. Konečně třetí verze tvrdí, že ho ze schodů shodili pohůnci salzburských lékařů. Nač tedy vlastně Paracelsus zemřel? Když umíral, stačil ještě nadiktovat závěť, o příčině smrti se však nezmínil.

Kolem roku 1960 byly jeho pozůstatky podrobeny soudnímu posudku a bylo zjištěno totéž co v roce 1811: Rozbití lebky na levém spánku. Podle nových zjištění bylo toto poranění Paracelsovi způsobeno ještě během života, což vypovídá v neprospěch dvou posledně jmenovaných verzí.

Oficiální životopisy z 19. století uvádějí jako příčinu smrti rakovinu nebo cirhózu jater, způsobenou prací se rtutí a arzénem, ovšem aniž by ke své domněnce uvedly sebemenší důvod. Co se týče teorie, že byl otráven, můžeme vycházet z předpokladu, že autor píšící knihy o dlouhém životě a otravách horníků by se před nemocemi, udávanými jako příčina smrti, byl schopen jistě dobře uchránit.

Není důležité, z jakého důvodu byl mistrův život ukrácen. Jeho časná smrt byla a je pro lidstvo velkou ztrátou.

Po Paracelsově smrti

Nepohodlný Paracelsus byl konečně odstraněn, jeho ducha se ale tak snadno zapudit nepodařilo. V době své smrti byl v Evropě již dobře znám a počet přívrženců, přátel a mecenášů byl nemalý. Rychle se rozšiřovaly zanechané spisy, záznamy přednášek a některá již vytištěná díla.

Již několik málo let po Paracelsově smrti začali jeho stoupenci, paracelsiáni, vydávat množství alchymických děl, v nichž zveřejňovali receptury svého učitele, jež si našly cestu také do úředních lékařských knih a tehdejších lékárenských sazeb. V nejširším slova smyslu jsou paracelsiány všichni, kdo převzali Paracelsovy laboratorní techniky, chemiatrii, spagyrii a nauku o třech principech, jakož i ti, kdo se více zajímali o mistrovi filosofii, jako Jacob Böhme (1575 – 1624) nebo Giordano Bruno (1548 – 1600).

Mezitím vypukla protireformace a Paracelsus byl prohlášen za kacíře. V roce 1559 dala církev celé jeho dílo na »Index librorum prohibitorum«, seznam zakázaných knih. Pro vydavatele, ale i pro majitele jeho knih a vyznávající paracelsiány se stal mistr skutečným rizikem. Konečně stejnou dobou a zvláště v Německu běsnila dosud nevídaná vlna pronásledování čarodějnic. Již za Paracelsova života bylo popraveno minimálně 21 jeho žáků.

Rozkol mezi Paracelsovými příznivci a odpůrci se stále více prohluboval. Pro své stoupence se nyní stal tajemným zasvěcencem, a bylo-li jeho jméno spojováno s některou z receptur, dokazovalo to její spolehlivost.

Od roku 1560 začali paracelsiáni Adam z Bodensteinu, Michael Toxites a Gerhard Dorn přes odpor církve vydávat Paracelsovy spisy. Sepsali rovněž takzvaná Onomastica, knihy k vysvětlení pojmů, které používal: Toxitova

»Onomastica I« a »Onomastica II« z roku 1574, Bodensteinova »Onomastica Theophrasti« z roku 1575 a Dornovo »Dictionarium Theophrasti Paracelsi« z roku 1583. Dnes se podobné úlohy ujal Lékařsko-historický institut v Curychu (viz literaturu a internetové adresy).

Roku 1585 pověřil kolínský arcibiskup Arnošt Bavorský² lékaře a paracelsiána Johanna Husera, aby posbíral všechny Paracelsovy práce. To se také stalo a Huser mezi lety 1589 – 1591 vydal Paracelsovo souborné dílo v deseti svazcích.

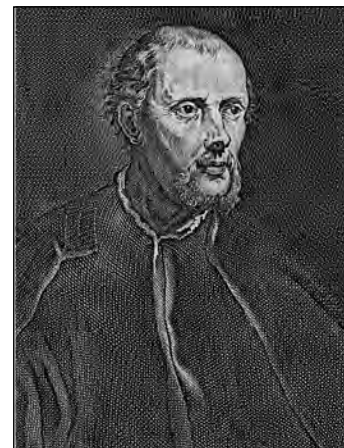
Poté, co vyšla jeho hlavní díla, stal se Paracelsus velmi rychle známým v celé Evropě. Počet paracelsiánů značně rostl nejen v Německu, ale například také v Anglii. Nicholase Culpepera, nejvýznamnějšího znalce bylin této země, nazývali anglickým Paracelsem. Studujeme-li učebnice chemie a farmacie vydané v letech 1550 až 1790, narážíme stále na Paracelsovo jméno i jeho recepty. Jedná se o knihy iatrochemie a chemiatrie, kořen moderní vědy: chemie.

Všeobecně o Paracelsově osobě

Byl malý, měl hrb a koktal. Dále postrádal několik vlastností, které by mu usnadnily přežít: oportunistická pokora před mocnými, trpělivost se slabomyslnými povýšenci, klanění se bohu mamonu, upravený, módní oblek... Byl zkrátka velmistrem politické nekorektnosti a tím i zcela nezpůsobilý účastnit se v roli vysokoškolského učitele nebo ve veřejné službě oficiálního kulturního dění.

Paracelsus byl hluboce zbožný člověk a svérázný myslitel, což je kombinace, znamenající pro člověka ve všech režimech všech dob a zemí největší ohrožení. Za to, že nemusel podstoupit smrt ohněm jako téměř dva tucty jeho žáků nebo jako někteří paracelsiáni, například Giordano Bruno, mohl být vděčný svým četným ochráncům.

Mnohá osočení ze strany členů cechu a ostouzení ze strany žáků, jež ne příliš lichotivě nazýval »arcipodělanci« a před nimiž radil mít se na pozoru, ale též dlouhodobá nepřítomnost ve vlasti v době inkvizičního pronásledování, to vše ho tu a tam vedlo k oprávněné zatrpklosti. Svědčí o tom množství nadávek a obhajob v Paracelsových raných spisech. Později, když psal převážně náboženské texty a vydělával si na živobytí dokonce jako potulný kazatel, změnil vůči kritikům svůj styl i duchovní postoj. Ve svém vyjadřování byl stále mírnější, zároveň však mystičtější. Nepotřeboval se již snižovat na úroveň nepřátel. Už za života věděl, že jeho pověst bude nesmrtelná.

Paracelsovy portréty od Augustina Hirschvogela, 1538 (nahore) a F. Chauveaux, 1658 (dole).

2 Nezaměňovat s prve zmiňovaným vévodou Arnoštem Bavorským. Jedná se jen o dalšího Wittelsbacha, nakloněného Paracelsovi.

Paracelsus jako přírodovědec, učitel a mystik

I přes mistrovu genialitu, jasný, často cynický a humorný literární styl, a množství knih, které byly o Paracelsovi napsány, není pro začátečníky i pokročilé snadné jeho spisům porozumět. Důvody jsou následující:

1. Jeho díla vznikla již téměř před pěti sty lety a jazyk se od té doby podstatně změnil. Jeho německé texty jsou pořizeny v alemanském dialektu.
2. Paracelsův způsob myšlení jasně vykazuje známky vzájemného pronikání středověkého vidění světa s novověkými ideami. Musel vymyslet množství nových výrazů, protože pro pojmy, které používal, dosud neexistovala žádná slova. Navíc používal slova převzatá z jiných jazyků nebo měnil význam již používaných pojmů, což později dělalo potíže tvůrcům glosářů.
3. Pojmy, které mají jednoznačný základ, se u paracelsiánů, ale také u samotného Paracelsa vyskytují pod různými názvy. Typickým příkladem jsou tři principy, které jsou považovány rovněž za látky nebo elementy. Užitý pojem navíc může znamenat rozdílnou věc bez přesného náznaku souvislosti.
4. Paracelsus byl entuziastický řečník a spisovatel. Jeho vyjadřování je všechno možné, jenom ne vytríbené – je spontánní. Veškeré odkazy napříč textem narušují lineární sled myšlenek.
5. Velkou část textů tvoří zápisy přednášek pořázené žáky, z nichž bylo pravděpodobně jen málo korigováno Paracelsem, takže se do nich zákonitě vloudily i některé nejasnosti. Paracelsus o své práci napsal: »Každý ví, že má nynější knihovna obsahuje nanejvýš 6 listů, ba ještě méně, takže bych nemohl opsat ani arch. Navíc moji sekretáři mohou dosvědčit, že jsem diktoval ústně a že je známo, že jsem během 10 let nepřečetl jedinou knihu« (Paracelsus II/488). Lze předpokládat, že Paracelsus diktoval velice rychle; dokazují to odchylky v dochovaných textech.
6. Abychom rozpoznali soudržnost Paracelsova světového názoru, musíme jeho díla studovat pozorně, k čemuž je nezbytné i studium jeho náboženských a filosofických spisů. Má-li někdo možnost přečíst si i lékařsko-filosofické a alchymické knihy Paracelsových předchůdců, které on četl, stejně jako texty pozdějších paracelsiánů, porozumí způsobu jeho myšlení podstatně lépe.
7. Pro ty, kdo nejsou odborníky, je studium novohornoněmeckých překladů zbytečné. Rozeznáváme přitom dva druhy: Jedny jsou precizní po filologické stránce, například vydání Karla Sudhoffa, druhé chtějí obsah textu učinit co možná nejsrozumitelnější pro lékaře. Pořízení překladů druhého typu vyžaduje dlouholeté zkušenosti v oboru lékařství a solidní znalosti současných přírodních věd. Pro terapeutu má tudíž smysl práce s překlady Bernharda Aschnera.
8. Paracelsovi nikdy nešlo o co nejdetailnější popis. Chtěl poukázat hlavně na to, co je zásadní, všechny jeho další vývody měly vždy sloužit spíše jako příklady. Kromě toho sám sebe vždycky považoval za učitele pokročilých: »Mluvím a píšu k těm, kdo mají základní znalosti a nejsou již malými školáčky« (Paracelsus I/618).

9. Stejně jako mnozí jiní alchymisté i Paracelsus ponechal své spisy na mnoha místech záměrně neúplné, aby je pochopili jen zasvěcenci (I/ 693, III/3). Několikrát dokonce prohlásil, že mu není dovoleno předat svého vědění více (III/313). To nás přivádí k domněnce, že Paracelsus byl členem nějakého tajného bratrstva, jak bylo u tehdejších alchymistů zvykem. Možná ale jen uzavřel smlouvu se svým svědomím, že si konečnou pravdu nechá jen pro sebe. Usiloval o obnovu lékařství, přesto však nezapomněl na důležité hermetické pravidlo: »Vše musíš udělat sám!« Mistr jen dovede své žáky k pravému vědění, ale vidět už musí sami.
10. Všichni v sobě máme silně zakořeněno racionální myšlení přírodních věd a příslušnou materialistickou filosofii. Uvolnit se ze sevření tohoto způsobu vidění světa stojí množství pevné vůle, píce a času.

Paracelsův duchovní svět je charakteristický pro přechodové období mezi středověkem a novověkem. Náboženské představy postupující jeho myšlení jsou ještě stále silně ovlivněny středověkým způsobem uvažování, čímž dochází k sjednocení světského s duchovním, přírody s uměním. Na pomezí balancující Paracelsus už ale patří renesanci: Je teolog, filosof, lékař, alchymista, farmaceut, docent, osvěťář a mystik v jedné osobě. Pohlížíme-li na něj výhradně jako na náboženského filosofa, lékaře nebo alchymistu, bude pro nás jeho vidění světa nesrozumitelné a historický význam jeho samého neuchopitelný. Projdeme-li překvapivě obsáhlou sekundární literaturu, zjistíme, kolik rozdílných osobností Paracelsa před nás předstupuje. Tato díla z větší části napsali kulturní historikové. Zvláštní práce Paracelsa jako lékaře a alchymisty jsou zmiňovány spíše jen na okraj a jeho lékařské a přírodovědecké teorie platí v těchto knihách za překonané. Naopak zevrubně a věrně se zde popisuje vše negativní, co o Paracelsovi prohlásili jeho odpůrci.

Znalec lékařství by se měl vystříhat chyb, kterých se dopouštějí specialisté, a nespátřovat v Paracelsovi jen geniálního lékaře, jenž v medicíně oživil pojem léku. Byl univerzalistou nejvyšší úrovně, všeznalou a všemocnou veličinou v oboru lékařského umění a etiky, a vážili si jej za to mnozí jeho současníci.

Kdo někdy měl co do činění s osobami, které mají vyvinutou mediumitu, anebo má sám zkušenosti tohoto druhu, může u Paracelsa ihned rozpoznat »fenomén channelingu«. Jedná se o Boží dar, s nímž libovolně zacházejí mnozí skutečně významní a tvůrčí lidé (inspirace duchovním kontaktem s jinými lidmi nebo duchovními entitami). Jednou takovou osobností byla Hildegarda z Bingenu. Také její spisy obsahují široké spektrum témat – náboženství, umění, hudbu, medicínu, přírodovědu a praktické rady k mnoha problémům.

Vraťme se však od vnuknutí zpět ke zdroji racionálního vědění: O Paracelsových učitelích jsme se již zmínili. Dále se všeobecně seznámil s důležitým antickým, arabským a středověkým písemnictvím o lékařství, s Galénovým systémem, s farmacií a alchymii. Zvláště důvěřoval knihám Rhazese a Gebera. Zvláštním štěstím pro něj bylo, když se díky stykům svého otce záhy dostal

»Naším záměrem je hovořit jen k našinci, pro něhož píšeme dostatečně srozumitelně. Nepíšeme všeobecně pro lidi. Nechceme totiž svůj záměr, myšlenky, srdce a svou mysl odkrýt a poskytnout hluchým; proto je obháníme mohutným zdímem a uzamykáme na klíč. Nicméně našinci to bude dostatečně srozumitelné«
(PARACELUS III/3).

Obrázek je z díla »Quinta essentia« od Leonharda Thurneissera, 1570.

do kontaktu s prací v laboratoři, hornictvím a hutnictvím. To mu dopomohlo k solidním znalostem přírodních látek a jejich chemických a farmaceutických vlastností.

Už od nejranějšího mládí mistra naplňovala neukojitelná touha po vědění, což mělo za následek, že se spektrum jeho zájmů extrémně rozšířilo. O zdroji svých znalostí pokaždé hovořil s velikou vděčností, přičemž měl na paměti zejména otcovské vedení, ale také rady biskupů, opatů i prostých lidí. Brzy se k tomu připojilo sebevzdělávání vlastní prací v laboratoři a při zacházení s pacienty.

Množství cest, které mladý Paracelsus podnikl, dnes získává překvapivá vysvětlení: V první řadě šlo o cesty studijní. Jakmile pilný student pochopil, že jednou z cest za poznáním je také cesta vědění, stala se z jeho vědychtivosti posedlost.

S narůstajícími zkušenostmi náš student zjistil, že k vědění se lze dostat i různými triky. Primárním zdrojem vědění nebyla rázem výuka – středem zájmu se staly vlastní ideje, které vznikly integrací naučeného, samostatně vypořizovaného a «zjeveného».

K vlastnímu pozorování náleží především schopnost vidět a pochopit vše ve »světle přírody«. Paracelsus tím měl na mysli studium přírody jakožto Božího zjevení.

Dopomáhá k tomu především nauka o signaturách. V Bohu spatřoval Paracelsus sílu, která vše, co existuje, označuje zvláštním znamením, aby bylo možné pomocí znaků rozpoznat, k čemu označená věc náleží. Nauku o signaturách, prastarý způsob zjišťování léčiv, znovu oživil. Čím déle se jí člověk věnuje, tím více dochází u talentovaných jedinců k případům »vnuknutí«. Předpokladem je správný poměr k vyšším silám, který lze popsat slovy zbožnost nebo religiozita.

Mezi těmi, kdo došli poznání, je mnoho těch, kteří chtějí dosažené vědění předat dál. Udělují různá poučení s niterným přáním sdílet své bohatství s ostatními. Pokud se předání zdaří didakticky, může poučení vyvolat silnou vášeň. Učitel je často svým žákům vděčný, protože »učit« a »učit se« přechází vždy jedno v druhé a sám učitel se nejvíce učí, když nauku předává. Paracelsus byl vášnivým učitelem.

Nyní uvedme základní prvky Paracelsova učení:

1. Nauka o kvintesenciálním charakteru očištěné materie, již lze vytvořit ze čtyř elementů.
2. Nauka o čtyřech pilířích léčebného umění: filosofii, astrologii, alchymii a ctnosti.
3. Nauka o pěti entích: pěti příčinách onemocnění, pěti způsobech léčby a pěti typech lékařů.
4. Nauka o dvojitěm způsobu léčení: antipatickém a sympatickém, přičemž ke skutečnému vyléčení může vést pouze způsob sympatický. Paracelsovy ideje později vedly k objevení homeopatie Samuelem Hahnemannem,

---

»Prostřednictvím umění signatur je vám známo, že každá věc je označena tím, z čeho vznikla a k čemu náleží. Tak nám to ukazuje umění signatur, které má lékař znát, aby dané věci porozuměl.«

(PARACELSUS I/581)

kterého, třebaže se nikdy ke svému duchovnímu učiteli nehlásil a nauku o signaturách odmítal, můžeme rovněž zařadit mezi paracelsiány.

5. Nauka o třech principech, manifestujících se v materii. Nejvýznamnějším Paracelsovým počinem je odhalení principu »soli« a vzájemného poměru mezi všemi třemi principy. Použití nauky o principech k vysvětlení nemocí, k nalezení způsobu léčby a k přípravě léků bylo odjakživa vlastní alchymickému výkladu světa a jeho lékařství.

V současných přírodních vědách a medicíně je zvykem, že význam osoby a jejího díla bývá oceňován v závislosti na tom, jak často ji citují jiní autoři. Použijeme-li tento hodnotový systém, vyjde nám z něj filosof a přírodovědec Paracelsus jako nejhodnotnější postava v duchovních dějinách.

Pět způsobů léčení: Paracelsova nauka o entích

Olaf Rippe

»Veškeré poznání světa, kterého my lidé na zemi dosahujeme, pochází jediné ze světla přírody. Toto světlo sahá od viditelného k neviditelnému a je podivuhodné tady jako tam. Ve světle přírody se neviditelné stává viditelným.« (Paracelsus I/221)

Astrologové pozorují oblohu, dřevorez ze 16. století.

Síly vládoucí člověku

Stáří, nemoc a smrt patří k neodvratným zkušenostem lidské existence. Snad nejstrašlivější z těchto tří je nemoc, protože dává člověku bolestivě pocítit vlastní nedostatečnost a vytváří pocit odloučenosti, jinakosti a pochybnosti. Nemoc je sestra neštěstí. Vůbec nás proto neudivuje, že člověk odjakživa toužil hlavně po zdraví, neboť přináší štěstí, harmonii a bezpečí. Otázka správného způsobu léčení je možná vůbec tou nejdůležitější, jelikož hledání štěstí vychází z lidské přirozenosti.

Na Západě to kdysi byli bohy vyvolení šamani a kněží-léčitelé, kteří léčili nanejvýš skromnými prostředky. Příčina nemoci tkvěla podle jejich mínění v rozporu mezi lidským úsilím a božskými silami. Léčení pro ně bylo totéž co usmíření a vysvobození. Později přišli lékaři-filosofové a začali se na nemoci dívat logicky a modelově. Příčiny nemocí hledali především ve vnitřním kosmu člověka a léčení považovali za urovnání narušených energií v těle, jež měly navíc tajnou souvislost s neviditelnými kosmickými silami.

Dnes jsou to akademikové, kteří nemocem vyhlašují válku s neuvěřitelnými technickými a finančními prostředky. Příčina je podle nich cosi změřitelného a úplně nezávislého na duchovních a kosmických silách. Jsou přesvědčeni o tom, že nemoci jsou technickými závadami v činnosti těla a lze je zvládnout jediné pomocí techniky. Především jsou si ale jisti, že cesta, po které krácejí, je dosud tou nejlepší; jejich optimismus přitom posiluje každý nový vynález. Na co mohou být skutečně hrdí, je především pokrok v chirurgii a poskytování první pomoci.

Zabýváme-li se dějinami medicíny, docházíme rovněž ke zjištění, že perspektiva života se během staletí skutečně pozvolna zvyšovala a že tu či onu nemoc se nám již mezitím podařilo zkrotit. Přesto ale přibývá stále nových, hlavně chronických onemocnění, jako je Alzheimer, rakovina a ztráta imunity. Nechybí ani takové metly lidstva, jakými jsou infekční choroby, například AIDS a hepatitida. Mezi lékaři se již hovoří o vítězném tažení virů ve 21. století. Mnohdy máme pocit, že boj proti nemocem se podobá boji Dona Quichota proti větrným mlýnům, a to hlavně z toho důvodu, že stejně jako kdysi není ani dnes stále jasné, jak vůbec nemoci vznikají a proč jimi člověk musí trpět.

Ještě před několika generacemi bylo za příčinu nemocí považováno výhradně nesprávné mísení šťáv, dnes – ne o mnoho jinak – v genetických a enzymatických vadách nebo v infekcích způsobených jejich původci. Podle Paracelsa však ani šťávy ani původci infekcí nejsou skutečnými příčinami nemocí, nýbrž pouze jejich důsledkem. Aby původce mohl nemoc rozšířit, musí se setkat s již oslabeným prostředím. Budeme-li uvažovat dál, dojdeme k «meta-příčinám» a získáme představu o tom, co Paracelsus považoval za vlastní původ každé nemoci. Konečně podle něj byly každý fenomén a tím i každá nemoc metafyzicky podmíněny.

Jeho představy o příčinách nemocí nalezneme především v knize »Paramirum«. Vycházel z toho, že existuje pět možných příčin, jež mohou spustit

Smrt přivádí nemocného k lékaři, dřevorez od H. Holbeina, 16. století.

všechny formy nemocí – nazýval je pěti entiiemi: »Všimni si dobře, že existuje pět *entii*, jež vytvářejí a způsobují všechny nemoci. Pět entii znamená pět původů nemocí. To tedy znamená, že máme pět příčin, z nichž každá je s to plnou silou vyvolat všechny nemoci, které na světě byly, jsou a budou« (Paracelsus I/8).

Existuje tedy pět možných příčin chřipky a ne, jak se dnes tvrdí, jediná, tj. virová infekce: »Vězte tedy, že existuje patero morů, nikoli co do jejich přirozenosti, podstaty, formy nebo podoby, nýbrž co do vzniku, ať už se později každý projeví jakkoli. Dále (...) existuje patero žloutenek, patero horeček, patero rakovin, jednoduše patero druhů od každé nemoci« (Paracelsus I/9).

Co Paracelsus označoval jako Ens, je bytnost, idea, existence něčeho, »co má neomezenou moc nad tělem« (Paracelsus I/9). Každá nemoc je tak především čímśi, co má duchovní povahu a co viditelnému tělu občas způsobuje trápení. Podobný názor zastával i Samuel Hahnemann: »Nemoci jsou dynamickým nesouladem našeho duchovního života v citech a v konání; je to nemateriální nesoulad našeho stavu.«

Entie jsou jako »pět sil« vytvářejících pentagram člověka, jejichž harmonický soulad vytváří zdraví, zatímco jejich nesoulad je příčinou nemoci (Elise Wolfram). Číslo pět je proto klíčem k pochopení lidského bytí. Chceme-li rozluštit pentagram člověka, musíme se naučit porozumět tomu, co žák odhaluje a laikovi zakrývá okultní jazyk díla »Volumen Paramirum« (Elise Wolfram).

Pět možných příčin nemoci

Entie se dělí do dvou skupin. První skupina zahrnuje tři příčiny nemocí, působící na vše somatické.

Je to především »Ens astrale« (lat. *astrum* = hvězda). Jak již napovídá název, popisuje toto Ens »sílu a povahu hvězd a jejich vládu nad tělem« (Paracelsus I/10). Moderně řečeno jsou to nemoc vyvolávající okolní faktory, například klima, geologické vlivy a chemicko-fyzikální škodliviny, jako paprsky nebo radioaktivita, či infekční nemoci. Ostatně podle Paracelsa jsou tyto fenomény závislé na kosmických událostech, jimž člověk, pokud vůbec, jen velice těžko uniká.

Druhou příčinu tvoří »Ens veneni« (lat. *venenum* = jed). Zde se působení vyvolávající nemoc rodí ze způsobu našeho života a z účinku jedovatých látek, s nimiž jsme denně konfrontováni. Náš organismus sice dokáže endogenní a exogenní toxiny z větší části přeměnit a odstranit z nich jedovatost, přesto však běda! Potřebné orgány ochabují ve svých funkcích, anebo správně nepracují jejich vylučovací procesy. Výsledkem je pak podle Paracelsa »vnitřní hnití«, jež může vést ke všem formám onemocnění.

Třetí příčinu, »Ens naturale« (lat. *natur* = vloh, schopnosti), popisuje Paracelsus slovy: »Je-li příčinou onemocnění samo naše tělo, jež se ocitá ve vlastním

Pentagram jako symbol člověka. Z díla »De occulta philosophia« od Agrippy z Nettesheimu, 1533.

zmatku a poškozuje samo sebe« (I/10). Jinými slovy, příčinami nemocí jsou zde genetická konstituce a z ní vyplývající dispozice. Pro Paracelsa souvisela navíc lidská přirozenost s hvězdami a silami elementů. Mikrokosmos člověk tedy podléhá nemoci v analogii s makrokosmem.

Druhá skupina entíí zahrnuje dvě příčiny nemocí, působící na ducha.

U »*Ens spirituale*« (lat. *spirituell* = duchovní) jsou to »duchové, kteří našemu tělu přinášejí nemoc« (Paracelsus I/10). Tím však Paracelsus nemyslel nějaká strašidla, ale psychosociální a psychosomatické vlivy na zdraví. Rovněž při tom ovšem pamatoval na působení magie a čarodějnictví, jež pro něj bylo nepopíratelnou realitou.

Čtyři dosud vyjmenované entie Paracelsus označil jako pohanské, protože se na ně zaměřují lidé všech vyznání. Páté *Ens*, »*Ens dei*« (lat. *deus* = Bůh), nazýval naopak křesťanským. Sem náleží nemoc přinášející působení, vycházející z neproniknutelné Boží působnosti. Jelikož však ani pohanští bohové nejsou vždy milí a přívětiví, bývají zde vynalézaví i nekřesťané.

Bůh chce, abychom nesli jeho znamení – nemoci »*Ens dei*« jsou očištěním, který tříbí duše. Poslední *Ens*, představující téma osudu a karmy, je v tomto případě čímsi docela zvláštním. Je vzdáleno logice našeho myšlení a pochopit ho můžeme výhradně metafyzicky. Medicína už takový aspekt nezná a s radostí tento problém přenechává »opečovatelům duše«. Podle Paracelsa ovšem bylo úkolem lékaře vyznat se i v otázkách víry.

Mimo těchto pěti příčin jiné neuznával: »Neboť pět možných vlivů platí pro každého jednotlivě. Kdo na některé z nich zapomene a přijde s jinými, může se klidně stát falešným prorokem« (Paracelsus I/28).

Zvláštní význam přikládal Paracelsus zjištění, že k tomu, aby člověk dospěl k úplnému pochopení nemoci, musí vždy brát v úvahu všech pět entíí najednou (I/28). To má dalekosáhlé souvislosti, neboť je-li k osvětlení nemoci důležitých všech pět entíí, tvoří pět různých způsobů léčby společně koncept terapie pro každé onemocnění.

Entie a léčebné postupy s nimi spojené

V knize »*Paramirum*« se Paracelsovi nejedná pouze o příčiny nemocí, ale také o základy praktického lékařství. Jeho úmyslem vlastně bylo popsat ve zvláštní knize užitečné léčebné postupy, ale bohužel k tomu již nedošlo. I přesto nám však jeho souborné dílo nabízí množství podnětů.

Důležitý je poznatek, že každé *Ens* vyžaduje jinou terapii: »Zejména musím upozornit, že k nemocem nesmíme přistupovat, jako by všechny měly stejný počátek, nýbrž musíme použít různé postupy v závislosti na pěti entíích (I/61). Jedem nemá být léčena nemoc, která vzešla z *Ens* hvězd. Duchovní ošetření zas nemá být použito v případě nemoci způsobené *Ens* naturale, ba ani *Ens* deale se s tímto způsobem ošetření neshoduje« (Paracelsus I/709).

Člověk v sobě nosí tři úrovně života, říši Boží, říši pekelnou a říši kosmických sil. Iniciací a vlastním úsilím se má duch zaměřit na poznání Boha, k čemuž musí být zasvěcen do tajů hvězd. Jacob Böhme, »*Dreifaches Leben*«, 1682.

»Co připravuje doktora o chléb?
A. zdraví, B. smrt.
Proto nás lékař, aby sám přežil,
udržuje někde na pomezí.«
(EUGEN ROTH)

Lékař s pomocníky u pacientova lůžka. Z Paracelsova díla »Grosse Wundartzney«, 1536.

Metody léčby podle pěti entíí

Pět entíí	Metody léčby
Ens astrale	Nespecifikovaná imunitní léčba; posilující terapie (budující energii); tonika a stimulanty (podpora vitálních funkcí); životní elixíry; vykuřování. Dnes také sladovací a dráždivá terapie, jakož i léčba vlastní krví.
Ens veneni	Amara (hořké drogy na podporu trávení); terapie odstranění jedu diaforetiky (pocením), diuretiky (močí), laxativy (stolicí), cholagogy a choloretiky (žlučí), emmenagogy (menstruací), resolventy (rozpouštědly), antidyskratiky (látkami napravujícími šťávy). Vylučovací procesy jako pouštění žilou a terapie dráždění pokožky. Reakční prostředky při stavech přetlaku.
Ens naturale	Individuální koncepty léčby, především za pomoci kovů z astromedicínských hledisek; terapie podle nauky o elementech; spagyrie. Dnes již také uzákoněná homeopatie s jednotlivými prostředky a vyššími potencemi, jakož i s potencovanými prostředky na jednotlivé orgány.
Ens spirituale	Léčení duchem; terapie sugescí; hypnóza; protikouzla, např. s pomocí zaříkávacích a uhrančivých bylin (byliny s psychickým účinkem) nebo amuletů. Magie prováděná na základě sympatie a obrazu; duševní balzámy; sedativa (uklidňující prostředky), nervina (nervy posilující prostředky), vykuřování; aromaterapie; psychoterapie. Dnes také homeopatie s látkami, které mají psychogenní účinek.
Ens dei	Uvědomění si metafyzického pozadí nemoci; léčba duchem; zázračné vyléčení.

Takový názor byl v jeho době něčím zcela novým. Scholastická medicína zanikajícího středověku znala v podstatě jen jedinou příčinu nemoci, a to nesprávné mísení šťáv neboli diskrazii, což mělo také za následek skromný výběr terapeutických postupů. Nic však Paracelsovi nebylo více cizí, než dogmatická jednostrannost lékařství a s ní spojená absence obrazotvornosti v léčbě.

Nejvíce překvapivý byl jeho zásadní postoj právě k terapii. Lékařské umění totiž není vždy nezbytné, protože »vnější lékař počíná svou práci, až když si ten vnitřní neví rady, je unaven a ustupuje« (Paracelsus I/521).

Prvním úkolem terapeuta má proto být ochrana »vnitřního lékaře«, tzn. dodržování prevence, například za použití elixírů života: »Je-li ochráněna přirozenost, pak je to ona sama, kdo léčí všechny nemoci, neboť dobře ví, jak na to. Lékař to vědět nemůže, a proto jeho úloha spočívá jedině v tom, že tuto přirozenost ochraňuje« (Paracelsus I/108).

Pakliže vnitřní lékař neví jak dál, existuje pět různých způsobů léčby, samo sebou vzájemně analogicky propojených, jelikož se na průběhu jedné nemoci mohou podílet společně všechny entie. Ve výsledku obdržíme pět pilířů, z nichž by měl každý tvořit základ smysluplného konceptu léčby.

Jsou to: profylaxe (prevence před konkrétní nemocí), regenerace, přivedení životní energie (Ens astrale), odstranění jedu a obnovení činnosti látkové výměny (Ens veneni), terapie stavby těla a psychiky (Ens naturale a spirituale) a karmické uvědomění pacienta (Ens dei).

Posledně jmenovaný aspekt je dnes možná tím nejvíce zarážejícím v paracelsovském lékařství. Jako zbožný člověk, cítící se být povolán Bohem k léčení, nechápal Paracelsus lékaře jen jako znalce medicíny, nýbrž také jako kněze, jenž pacientovi dokáže zpřístupnit poznání vyšších světů. V Evropě však kněží-lékaři existovali pouze ve starých kulturách. Ještě v antických mysterijních kultech byla lékařská věda cestou zasvěcení do tajů stvoření. Paracelsovým záměrem bylo navázat svým lékařským uměním právě na tuto tradici.

Sedmero cest k osvojení si vědění

Podle Paracelsa bychom se měli řídit jistými pravidly a navíc znát sedmero cest k osvojení si nezbytných znalostí pro vykonávání lékařského povolání.

Prvním pravidlem je celoživotní studium (I/408), neboť život je krátký a umění dlouhé. Kdo si myslí, že už vše ovládá, ten nepochopil podstatu věci.

Druhým pravidlem je respekt před věděním a zkušeností druhých. Paracelsus zastával názor, »že lékař se všemu, co má umět a znát, nenaučí na vysokých školách, nýbrž musí také vstoupit do školy ke starým ženám, cikánům, černokněžníkům, tulákům, starým rolníkům a podobným, spíše nenápadným lidem, a učit se od nich. Ti všichni totiž znají více než vysoké školy« (Paracelsus IV/325). Ovšem k tomu, abychom takové lidi mohli potkat, musíme vyjít ven ze studijních světniček a vydat se na cesty, »protože nikomu nevyroste mistr doma a nikdo nemá svého učitele za pecí. Veškerá rozmanitá umění nemá každý nashromážděna ve své domovině, nýbrž jsou roztroušena po celém světě« (I/480).

Třetím pravidlem je životospráva. Měla by být nejen střídma, ale pokud možno v souladu s kosmickými zákony. Není při tom důležité, zda se nám to již podařilo, ale že o to usilujeme. Navíc je dobré vystříhat se všech excesů. Tyto

Paracelsus na cestách. Litografie od A. Paula Webera, kolem r. 1950.

názory se příliš neslučují s mnoha předsudky vůči Paracelsovi, odolávajícími sveřepě celým staletím: Drsný tovaryš, který se pouštěl do každé šarvátky a podle všeho byl ještě opilec. Svě spisy diktoval po nocích v úplném deliriu a společníkem mu byl přirozeně ďábel. Tyto předsudky se týkají především nadávek, jimiž Paracelsa zahrnul jeho řevnivý žák Johannes Oporinus, který ovšem později svá nařčení odvolal.

Čtvrtým, posledním a nejdůležitějším pravidlem je zkušenost, neboť jediné ta dělá z lékaře mistra. U Paracelsa však nebyla zkušenost totéž co metoda »Trial and error« (pokus omyl). Zkušenost je spíše »znalost toho, co je ověřováno věděním« (I/516). A toto věděním si lze osvojit sedmerým způsobem, neboť »máme sedm cest, kterak se stát mistry umění« (Paracelsus II/ 309).

První cesta je zároveň tou nejtajuplnější, protože na ní potkáváme duchovní bytosti, tedy netělesné formy vědomí, jež jsou nám k užítku. Docílit zjevení takovýchto duchovních bytostí a přimět je, aby vydaly své znalosti, lze za pomoci magie.

Často k nám ale přicházejí samy od sebe. Zjevují se ve snech, vizích a v podobě vnitřního hlasu. Dnes se tomuto fenoménu říká »Channeling«.

»Dej proto pozor na svou vnitřní zahradu, kterou vždy vytváří vnitřní člověk; naslouchá sobě samému jen prostřednictvím člověka vnějšího. Pak se naučí, co ho ještě nikdy nikdo nenaučil, a každý se tomu podiví.« (Paracelsus II/309).

Paracelsus se například domníval, že Hildegarda z Bingen získavala své léčitelské znalosti ve snech, které jí sesílal prostřednictvím anděla Bůh. Byl to pro něho původ veškerého věděním, neboť: »Nemáme člověka, který nás učí, ani nikoho, kdo sám od sebe ví a zná vše o bylinách. Takový musí mít své znalosti od jiných, kteří jsou něčím víc či někým jiným než lidmi« (Paracelsus II/313).

Druhou cestou, jak si osvojit věděním, je předávání z člověka na člověka, ovšem s rizikem mnoha chybných zdrojů. Třetí cestou je vlastní zkušenost, která je bohužel mnohem častěji založena na náhodě. Vzpomeňme jen na náhodné objevy při studiu alchymie a astrologie.

Čtvrtou možností osvojení si věděním jsou vnuknutí (divinace), která se objevují při kontaktu s elementárními bytostmi, jako jsou nymfy nebo trpaslíci, a magické umění radiestéze, prováděné speciálně s virgulí a kyvadélkem. K tomu je ovšem nutná zkušenost s pořadajícími silami neviditelného světa, neboť tato cesta se může rázem proměnit ve slepou uličku: elementární bytosti jsou sice moudré, zároveň ale člověka rády klamou.

Poslední tři cesty v sobě spojuje nauka o signaturách (viz text od Margaret Madejsky). Jde především o »chiromantii«, která si všímá zvláštních znamení, prozrazujících eventuálně leccos užitečného. Dále o »fyziognomii«, s jejíž pomocí je možné utvořit si ze vzhledu zkoumané substance obrázek o jejím potenciálním účinku. Poslední a nejdůležitější cestou je porozumění celkovému tvarovému vyjádření substance, čímž se rozumí všechny bytostné znaky látky, tedy i ty neviditelné jako pach a chuť či korespondence s planetárními silami.

Čtyři pilíře léčebného umění

V knize »Paragranum« formuloval Paracelsus čtyři pilíře, na kterých má být léčení postaveno: filosofie, astronomie, alchymie a – jako nosník všech – ctnost.

Podstatné pro pochopení této teze jsou především první dva pilíře, filosofie a astronomie, o nichž Paracelsus tvrdil, že je od sebe nelze oddělit. Jsou založeny na tisíce let starém vědění »zasvěcenců«, jehož kořeny můžeme vysledovat již v egyptských mysterijních kultech.

Dnes nás možná při myšlenkách na téma filosofie napadne Kantův kategorický imperativ nebo Heideggerova otázka bytí. Pro mnohé už ale nemusí být tolik samozřejmé, že i lékařství má co do činění s filosofií. Konečně při studiu medicíny na dnešních školách není filosofii věnována jediná hodina. Podle Paracelsa však musí být lékař současně i filosofem, neboť »kdo nestudoval filosofii (...), rozumí léčení jako kominík pečení chleba« (Paracelsus III/680).

Paracelsovi byla filosofie cestou k pochopení neviditelného světa, který působí v přírodě. Filosofie jsou vědomosti o »světle v přírodě« (Paracelsus) a »láska k duchu v přírodě« (Rudolf Hauschka). Je to »poznání plodů země a vody, jejich přirozenosti a síly. Filosof je ten, kdo zná život, zakusil jej a probral« (Paracelsus II/534).

Filosofie je tedy školou duchovního a smyslového vnímání světa. Při poznávání stvoření musíme mít na paměti souvislost s člověkem. Na jedné straně proto, abychom pochopili jeho pravou přirozenost, a na druhé straně, abychom si dokázali utvořit představu o podmínkách, které ho určují a jichž je sám příčinou. Paracelsovým cílem bylo porozumět povaze Božství i podstatě člověka, přičemž zkoumal pořadající síly přírody, které se manifestují ve všech jevech (například v působení elementů a hvězd). Za těmito vlivy tušil jakousi duchovní prásílu, jež se skrytě odráží v materii jako všehojivá »kvintesence«.

»Jak nahoře tak dole, jak dole tak nahoře; jak v malém tak ve velkém; jak uvnitř tak vně, jak vně tak uvnitř,« zní poselství zasvěcenců. Světový duch vtiskl do všeho svůj charakter, jelikož se ve všem zpřítomňuje. To měl Paracelsus na mysli, když tvrdil, že vše je označeno přírodou a že pomocí znamení se lze dozvědět, co skrývá nitro každé věci a k čemu každá věc náleží.

Studium přírody Paracelsovi ukázalo, že rozmanitost léků a jejich zvláštní znaky mají svůj protějšek v rozličných povahách chorob. Odhalit to je možné jedině tehdy, budeme-li přírodu zkoumat všemi smysly. Pozornému pozorovateli prozrazuje mnoho léků svoji léčivou povahu specifickým zbarvením a kresbou, jiné zas tvarem, pachem či chutí. Mezi tyto znaky patří podle Paracelsa rovněž chemické vlastnosti látky včetně jejího léčebného účinku či neviditelné síly hvězd.

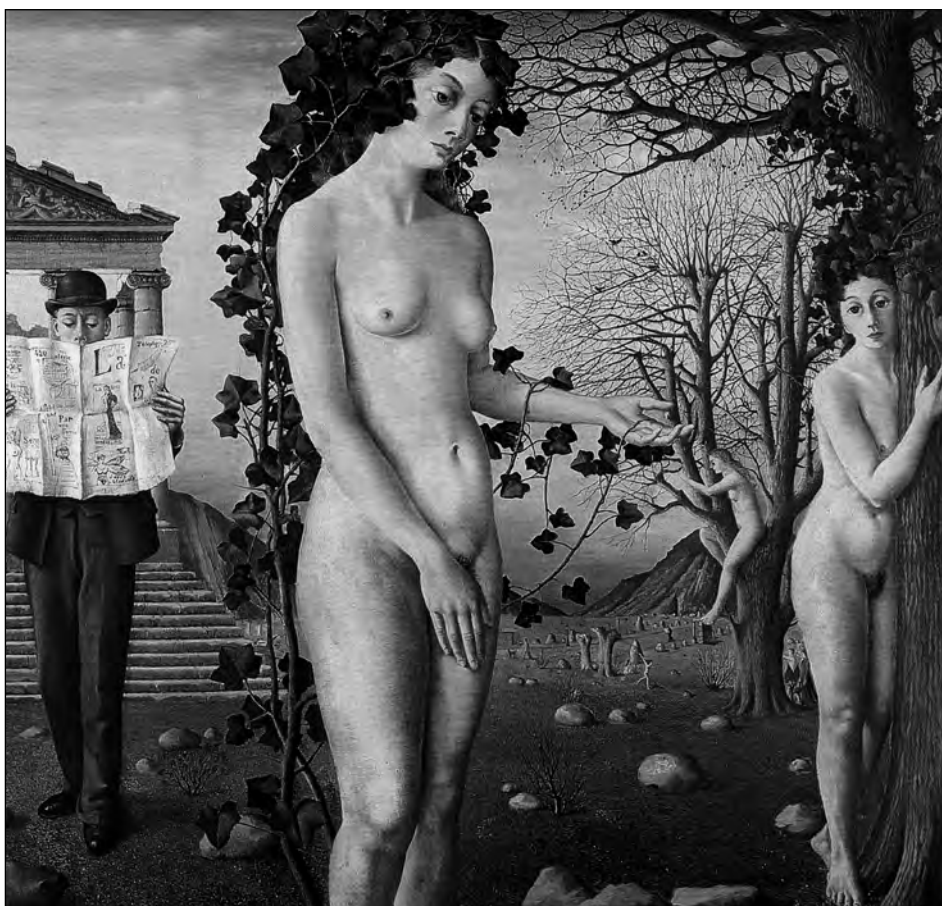
Je proto nutné tyto znaky porovnat s povahou choroby a s typem člověka. Čím více se znaky rostlin, minerálů nebo živočichů shodují se sledovanou nemocí, tím je pravděpodobnější, že se podařilo nalézt potencionální lék.

»Záhadná, nechť i den se dní,
příroda nenechá svůj slár si
vzít; a co tvým smyslům sama
nezjeví, šroubem ni heverem
z ní nelze vypáčiti.«

(JOHANN WOLFGANG GOETHE,
»FAUST I«; PŘELOŽIL O. FISCHER)

Pravého poznání dosáhneme
četbou v knize přírody. »Muž na
cestě« od Paula Delvauxe, 1940
(© Musée d'Art Wallon, Lüttich).

Paracelsus o tom píše: »Podívejte se například na růži nebo lilii. K jakému účelu jim, a stejně tak i všem ostatním věcem, Bůh propůjčil jejich tvar? Bůh stvořil lékaře a dal mu léky vyrůstající ze země, aby lékař poznal »anatomii« těchto rostlin. Pak se má lékař zaměřit na anatomii nemocí. Nalezne podobnost mezi nemocí a lékem, a tak rozpozná, který lék patří ke které nemoci. Z korespondence těchto dvou anatomii lékař nabývá na zkušenosti, bez nich není ničím. (...) Tak poznávejme Boha prostřednictvím jeho divů a vezme, že veškeré zvláštní výtvoř, které existují, mají stejnou přirozenost jako neobyčejné povahy chorob« (Paracelsus I/82).

Posuzování světa léků a jevů na základě různých znaků zahrnuje nauka o signaturách. Tu Paracelsus sice nevynalezl, ale vzkřísil ji k životu (viz text Margaret Madejsky). Paracelsovým myšlenkám můžeme porozumět teprve tehdy, rozeznáme-li v principu příčiny kosmickou dimenzi a začneme vnímat podobnosti mezi zdánlivě odlišnými věcmi jako univerzální zákonitost.

Na stejné představě staví též druhý pilíř lékařského umění, astrologie. V žádném případě se nejedná o pověru. V 16. století se mezi astronomií a astrologií nedělal rozdíl. Věhlasní astronomové jako Mikuláš Koperník a Johannes Kepler se sami považovali zároveň za astrology: Zatímco jako astronomové pozorovali pohyb nebe, jako astrologové vykládali, jaký má význam pro lidský

osud. S tímto uměním se můžeme setkat již v babylonském období. Význam Slunce, Měsíce a pěti oběžnic: Merkura, Venuše, Marsu, Jupitera a Saturna, jejichž dráhy lze sledovat pouhým okem, byl znám před více než 5000 lety.

Vnímání nebeských sil bylo důležitým krokem ve vývoji lidského vědomí. Byl tím položen základ metafyziky, neboť od této chvíle byly neviditelné kosmické prvotní síly povýšeny na princip stvoření. Znalost nebes se stala cestou k poznání božství. Předtím znal člověk jen elementární síly pozemské přírody, nyní si začal uvědomovat závislost přírodních procesů na kosmických silách.

Paracelsovi byly hvězdy duchovními učiteli, kteří člověku umožňují pochopit jeho pravou přirozenost, což je totéž co poznání Boha (IV/451). V astrologii viděl matku všech magických umění a opravdového léčitelství (IV/407).

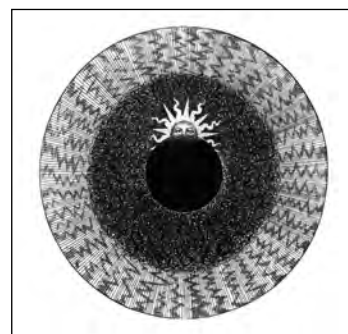
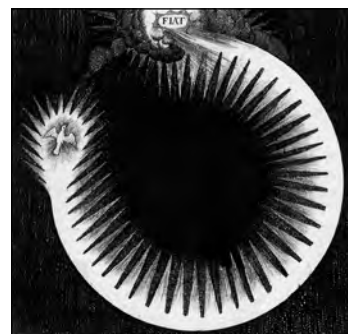
Čteme-li jeho knihy, s překvapením zjišťujeme, že astrologie pro něj znamenala důležitý pilíř medicíny a že učinil mnoho poznámek k jejímu léčebnému využití. Takřka bezvýhradně však rezignoval nad vykládáním horoskopů. Nepoužíval k léčení ani tak horoskop jako spíše harmonii kosmu, jejíž odraz spatřoval v přírodě a v člověku. Nauka o aspektech přitom ustoupila do pozadí.

Pro pochopení Paracelsových idejí je třeba vědět, že v hermetické astrologii jsou planety vše pronikajícími kosmickými sférami, které nelze vykládat prostorově ani časově. Počátkem planetární sféry je splynutí prázdnoty a nekonečna, jež společně vytvářejí temný chaos, rodící světlo. Světlo je kosmický řád. Trojice »prázdnota, nekonečno a světlo« se nazývá Světový duch, Archetyp, Logos, Bůh či Bezejmenné.

Kosmické světlo se jako přes hranol rozkládá na sedm duchovních paprsků, nazývaných též Inteligence, jejichž vlastnosti mají univerzální platnost a neomezují se jen na náš sluneční systém. Ovšem našemu vnímání jsou dostupné jako planety sluneční soustavy (III/832).

Dvě světla Slunce a Měsíc vytvářejí základ života. Slunce znázorňuje vědomí, mužskou a plodící podstatu, která oživuje prázdnotu. Měsíc znázorňuje naopak sražení, ženskou a rodící podstatu, jejíž síla ohraničuje nekonečno. Mars je rozpouštějící a Venuše udržující princip vesmíru. Jupiter a Saturn jsou spojeni s podstatou látky. Jupiter zastupuje princip formujících sil, kdežto Saturn materiální strukturu. Jako bůh času znázorňuje současně smrt a pomíjivost. S Merkurem, jakožto snad nejdůležitější planetární ideou, se setkáváme v chemii v podobě látkových proměn všeho druhu; je zodpovědný za veškerá vzájemná působení, bez nichž by nebylo života. Jako posel bohů přináší Merkur kosmické světlo celému vesmíru.

Zvláštní roli má Saturn, nejvzdálenější z tehdy známých planet, známá též pod názvem »Strážce prahu«. Z nezměrných hloubek širého vesmíru shromažďuje nesmrtelné duše lidí před jejich inkarnací a je zároveň poslední zastávkou v okamžiku smrti. V magii se mu připisuje nejvyšší moc a je zprostředkovatelem nejzazšího stupně zasvěcení. Představuje poslání člověka. Pochopení saturnského principu znamená poznání určení, pochopení materie a zákonů

Znázornění Genese: Vznik Světla na počátku stvoření. Holubice symbolizuje Ducha Božího, Slunce božský řád, který přemáhá veškeré temnoty. Z díla »Utriusque Cosmi« od Roberta Fludda, 1617.

Kronos/Saturn, strážce prahu do kosmického světa, přinašeč světla a tajemný vládce světa pozemského. Perokresba sira Edwarda Burne-Jonese, 1879.

inkarnace. Ztělesňuje poznání nadzemské dimenze, je stínem božského světla, tajemným vládcem materiálního světa a bývá proto nazýván »temné slunce«.

Přestože Saturn zastupuje cosi temného v metafyzickém slova smyslu, vytváří spolu se Sluncem a Měsícem trojici světla. Zatímco Slunce představuje naše jástevní vědomí a světlo dne, kdežto Měsíc vědění našich předků a světlo noci, je Saturn kosmickým světlem poznání.

V 16. století nebyly ještě tři transsaturnské planety známy a dnes se považují za vyšší vibrační úroveň tehdy již objevených planet. Ohlašují nové globální vědomí věku Vodnáře. Uran souvisí s Merkurem, Neptun s Venuší a Pluto s Marsem, takže se stále hovoří o sedmi základních silách. I když mají nové planety velký význam pro moderní astrologii, můžeme od nich během dalšího výkladu upustit.

Stejně jako Saturn má i Slunce mezi sedmi kosmickými silami přednostní postavení. Paracelsus jej nazýval oživujícím dechem přírody (IV/ 493). »Od Slunce jakožto našeho přírodního otce přijímáme zprostředkovaně přírodní světlo moudrosti přes všechny planety a hvězdy« (Paracelsus I/758). Ve znamení, ve kterém se Slunce nacházelo v čase našeho zrození, je přítomna i hvězda našeho zrození. Slunce vyjadřuje opravdovou bytost, znamená její kvalitu v nynější inkarnaci.

Měsíc jako zrcadlo Slunce a oběžnice Země vytváří kosmickou sílu, jejíž sféru musejí protnout všechny kosmické paprsky, které mají zapůsobit na Zemi. Proto je třeba při každé práci sledovat Měsíc, neboť udává životu rytmus (II/212).

Venuše vyjadřuje sexuální přitažlivost a schopnost milovat, Mars pud života a vůli. Jupiter dává tvar tělu a jeho silový potenciál navíc ovlivňuje způsob, jakým si utváříme svůj život a své uvažování.

Ve formě signatur se sedmero sil odráží ve všech fenoménech. Můžeme k nim přiřadit různé typy lidí, orgány, jejich procesy (včetně patologických) a všechny léky. Jedná se o nauku o korespondencích, které se rovněž říká »nauka Zlatého řetězu«. Tímto tématem se zabývají hlavně kapitoly o »Ens astrale« a »Ens naturale«.

Kromě hvězd patří do Paracelsova metafyzického světového názoru také účinek elementárních sil: ohně, vody, země a vzduchu. Přitom se rovněž jedná o kosmické síly, které se smyslům zjevují v podobě signatur. Mimo tyto čtyři elementy je od dob antiky navíc známa ještě kvintesence, duchovní původ elementů, kterému Paracelsus říkal též Bůh. V člověku se kvintesence projevuje jako rozum a v látce jako léčivá potence.

S elementy »tajně« souvisejí tři principy: »sulphur«, oduševnělé, »mercurius«, zduchovnělé, a »sal«, zformované. V hermetismu se tyto tři principy nazývají »Tria Principia« (viz též str. 118). Pro Paracelsa byly tyto tři síly odrazem Boha, kterého lze chápat jediné jako Trojici. Doklady toho nalezneme v křesťanském znázornění Boha Otce, Syna a Ducha svatého, v hinduistické trojici Brahma, Višnu a Šiva nebo ve staroegyptské představě světa jako Isis, Osiris a Horus.

Umění alchymie, třetí pilíř léčebného umění, se zabývá procesy přeměny materie. Úmyslem laboranta je uvolnit z látky duchovní, kvintesenciální síly

a upotřebit je k léčení (viz články Maxe Amanna). Úkolem léku však není pouze proměnit nemoc ve zdraví, nýbrž i umožnit člověku dosažení božského rozumu, tedy zprostředkovat poznání a proměnit nectnost v ctnost.

S ctností se dostáváme ke čtvrtému a nejdůležitějšímu pilíři – medicíně, neboť ta je nosníkem všech ostatních. Bez ní, jak tvrdí Paracelsus, jsou vystavěny na písku všechny poznatky, které jsme kdy získali pomocí filosofie, astronomie a alchymie.

Čtvrtým pilířem Paracelsus míní integritu léčitele a jeho zručnosti, ústící v dokonalé virtuozitě. Proto ctnost, je-li jí dosaženo, nabízí různé možnosti léčby.

Podle Paracelsa existují tři důvody, proč někdo je dobrým terapeutem: Buď nám soudičky daly do vínku odpovídající schopnosti, nebo se nám dostalo kvalitního učitele, anebo, a to je nejpádňější důvod, nás povolal Bůh (II/289).

Abychom mohli být povoláni, musíme v sobě vlastním úsilím vypěstovat lásku k bližním. Jedině ta je totiž základním kamenem léčení, nikoli snaha o získání věhlasu či peněz. S bohatstvím, vznešeným oděvem a podobnými znaky vysokého postavení Paracelsus nepočítal: »My, kdo se probouzíme mezi jedlovými šiškami, si příliš nerozumíme s těmi, kdo chodí v měkkých šatech a vychováni se jim dostalo v dámských komnatách« (Paracelsus I/488). Narodil od jiných příslušníků svého cechu žil Paracelsus vždy skromně a méně majetné pacienty léčil zásadně zadarmo nebo za stravu a přístřeší (III/706 a 707). Zašel dokonce tak daleko, že prodal všechnen svůj už beztak nuzný majetek, jen aby mohl pomoci chudým.

Vedle skromnosti, lásky k bližnímu a zdravé dávky optimismu musí každý lékař stát v pokorě před Bohem: »Musíš mít poctivou, upřímnou, silnou a opravdovou víru v Boha, celou svou mysl, srdcem, v úvahách a myšlenkách, se vsí láskou a důvěrou« (Paracelsus I/402).

Třebaže hluboce věřil v Boha, nebyl, jak dokládá mnoho pasáží v jeho textech, praktikujícím křesťanem, jak si ho představuje církev: »Tvrším a říkám, že je užitečnější, omyjeme-li a zavážeme ubožákům rány, než když stojíme na mši a vřískáme primu a tercii o nešporách či kompletář. Říkáte, že jsem proto nekřesťanský a jednám proti křesťanské víře. Ale vše, co tvrdím, je od Krista, který pravil: „Jez, pij a oblékej se“, o mši ani slovo« (Paracelsus II/330). Podle Paracelsova názoru nahlíží Bůh do lidských srdcí, chrámy a rituály pro něj nic neznamenají. Bůh se mu zpřítomňoval v přírodě a jeho pravou modlitbou byla láska ke stvoření – k tomu nepotřeboval ani církev, ani slova či posvěcené předměty.

Pět typů lékařů

Analogicky k entii uznával Paracelsus pět různých typů lékařů, kteří mohou různými postupy dostat terapeutickým požadavkům. Toto rozdělení je zajímavé

Opravdový léčitel je povolán Bohem. Svíce a hvězdy v ruce symbolizují sedm kosmických sil. Boží koruna vyznačuje tři paprsky (= Tria Principia). Albrecht Dürer, 1498.

»Mistra a doktora dělá z člověka jeho práce a ne císař, papež, fakulta, privilegia nebo vysoká škola. (...) Ještě nikdy neopustil vysokou školu hotový lékař, ani nikdo, kdo by dokázal s opravdovým poznáním příčiny vyložit tu nejmenší nemoc.« (PARACELUS I/339)

Čtyři pilíře léčitelství

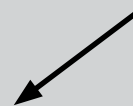
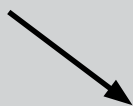
»Základ, na kterém stavím a ze kterého vycházejí mé spisy, stavím na čtyřech pilířích, totiž filosofii, astronomii, alchymii a ctnosti.« (Paracelsus I/333)

Astronomie (vzduch a oheň/síra)

- Nadsmyslově vnímatelné.
- Poznání kvality času.
- Interpretace energetických struktur kosmu v analogii s pozemskými událostmi (hvězdná znamení, planety).
- Korespondence mezi kosmickými fenomény a říšemi přírody.
- Nahoře – nebe – otec – Slunce.

Filosofie (země a voda/sůl)

- Smyslově vnímatelné.
- Poznání materie jakožto oživené přírody.
- Znalost pořadajících sil, z nichž se příroda skládá (nauka o čtyřech elementech; Tria Principia).
- Poznání léků na základě interpretace přírodních jevů (nauka o signaturách).
- Dole – země – matka – Měsíc.

Alchymie (kvintesence/mercurius)

- Umění, v němž se zpracovávají elementární síly.
- Obdoba procesů v přírodě a její zdokonalení skrze alchymickou proměnu v laboratoři (transmutace).
- Spagyrie: Rozpouštění materiálních struktur a osvobození ducha (Quinta Essentia) z hmoty, jakož i jeho nashromáždění pro výrobu vysoce účinných léků (arkán).
- Zasnovení do procesů proměny těla, duše a ducha, v analogii s laboratorní prací.

Ctnost/Virtus (nese ostatní tři pilíře)

- Integrita a virtuozita léčitele.
- Aktivní láska k bližním.
- Léčba za použití arkán ke zdokonalení člověka.

především proto, že předkládá zásadní polaritu v metodice – léčbu z hlediska antipatického a sympatického.

První typ lékaře nazýval Paracelsus »Naturalis«, jelikož jeho způsob práce vychází z pozorování přírody: »Tak léčí studené teplým, vlhké suchým, plné vyprázdněním, lačné naplněním a podobně. Jak učí příroda, každou věc lze zahnat jejím protikladem« (Paracelsus I/5).

»Naturalis« tedy léčí nemoc jejím protikladem, což je antipatický způsob, se kterým se můžeme často setkat i dnes. K aplikaci stačí znát účinek nasazených léků a mít dostatečnou pozorovací schopnost. Není bezpodmínečně nutné znát specifickou povahu léku. Samuel Hahnemann v 19. století nazval tuto metodu »alopatie«. Paracelsus antipatickou léčbu, tehdy všeobecně uznávanou, zahrnul pro její dogmatický charakter. Jeho odpor vyvolala i skutečnost, že antipatickou léčbou nelze pochopit podstatu nemoci: »Kdo chce léčit teplé studeným a suché vlhkým, ten nerozumí podstatě nemoci« (Paracelsus I/80).

Antipatická metoda je vhodná především ke zmírnění akutní bolesti a je třeba ji vždy kombinovat s dalšími metodami. Jinak může být tato forma terapie dokonce nebezpečná, protože jen potlačuje propuknutí nemoci a nezřídka se dostávají nepříznivé následky. »Nemoc se zažene, ale tím se uvolní místo jinému zlu« (Paracelsus I/79). V kapitole o »Ens veneni« se k tomuto hledisku ještě vrátíme.

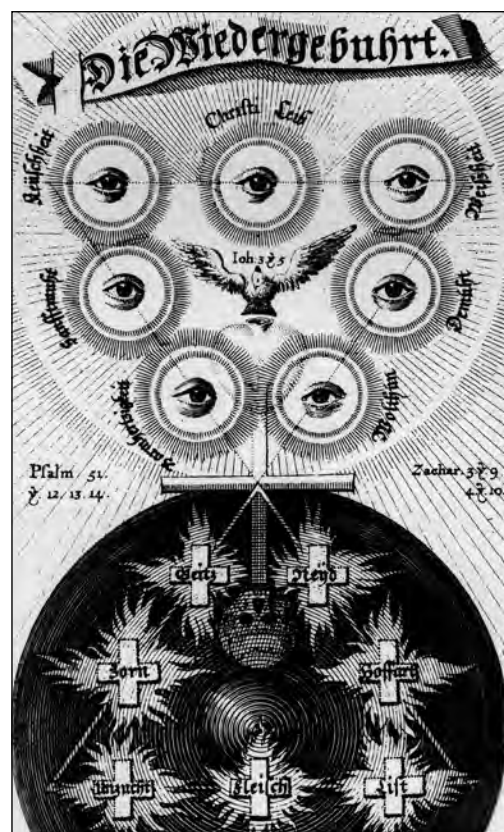
Každopádně není divu, že Paracelsus dával přednost opačné metodě, neboť »ještě nikdy nebyla horká nemoc vyléčena studeným a studená horkým. Naopak se stalo, že podobné vyléčilo podobné« (Paracelsus II/494). Tuto metodu používá druhý typ lékaře, Paracelsem pojmenovaný »Specificus«. Mínil tím empiriky («Experimentatores»), tj. terapeuty, kteří z vlastní zkušenosti, z té či oné příčiny, uplatňují odpovídající postupy.

Léčí pomocí »Forma specifica« (zvláštní přirozenosti) a »Ens specificum« (zvláštní podstaty): znají přesně tajnou povahu a specifické vlastnosti svého léku a mají je též ověřeny. Aby však poznal tajemství správného léku, musí terapeut pochopit signatury případných léčebných prostředků v analogii k nemocem. Tím se v Paracelsev slova smyslu stává filosofem a stoupencem homeopatického principu.

»K tomu, abys léčil snadno, rychle, jistě a natrvalo, zvol pro tu kterou nemoc lék, který může sám vyvolat útrapy podobné těm, jež má léčit,« zní ústřední motiv Samuela Hahnemanna, zakladatele homeopatie, jejíž kořeny nacházíme u Paracelsa. Již tři století před ním totiž Paracelsus tvrdil: »Všechny tajuplné síly věci léčí (...) konkrétní nemoci stejným způsobem, jakým tyto vznikly« (I/78). »Pro příslušnou věc se má upotřebit jen to, co je stejného druhu. Studené nepřemůže horké a ani horké nepřemůže studené začínající nemoci. Léčit se musí tím, co nemoc způsobilo« (I/640).

Podle těchto slov musí být nejen lék, ale i léčebná metoda analogická onemocnění. Magie léčí choroby vzniklé následkem očarování, astromedicína zas potíže zapříčiněné hvězdami a jedovatý minerál horníka, který se jím předtím otrávil (ovšem pouze ve formě zduchovnělého léku).

Je proto logické, nedáváme-li nemocem fantastické názvy, nýbrž jména jejich léku. V homeopatii se to dělá dodnes. Je-li například míněna trudnomyslnost provázená vysokým krevním tlakem, hovoří se o zlatém typu. Porozumět

Aby dosáhl duchovního znovuzrození, má člověk vlastním úsilím v rámci správného léčení proměnit své nečnosti v ctnosti. Jacob Böhme, 1682.

»Contraria a contrariis curantur (Vše se léčí protikladem). To jest: Horké vyhání studené. V lékařství je to nesprávné a nikdy tomu tak nebylo, nýbrž věc se má takto: Arkána a nemoci, to jsou Contraria. Arcanum je zdraví a nemoc opakem zdraví. Tyto dvě navzájem jedno druhé vyhánějí.« (PARACELUS I/361)

»Je třeba ujasnit, že dnešní vědecká medicína pojímá jen věci přírodní, tedy pouze jeden z pěti druhů lékařské vědy.«
(Bernhard Aschner, předmluva k «Paracelsus Werke», 1926)

analogii mezi nemocí a lékem bylo pro Paracelsa nanejvýš žádoucí: »Z toho je třeba vyrozumět, že nemáte říkat: to je Cholera a to Melancholia, nýbrž to je Arsenicus a to Aluminosum. (...) Neboť podobné s podobným mají být nazývány stejnými jmény« (Paracelsus I/508).

Bez této znalosti zůstane mnoho míst v Paracelsových spisech neobjasněno. Používá-li kupříkladu pojem realgar, což je sloučenina arzenu a síry, míní tím často látku, ale někdy také nemoc jako artrózu, pro jejíž léčení je vhodný alchymicky upravený realgar.

Jsou-li naopak příčinou onemocnění hvězdy, hovoří Paracelsus třeba o Saturnovi, čímž může myslet korespondující nemoc, samotnou planetu, nebo saturnský kov olovo.

Práce s hvězdami se týká především třetího typu lékaře, kterého Paracelsus nazývá »Charakteralis«. Ten by se měl povznést nad polaritu obou předchozích typů, neboť ke svému léčení nepoužívá žádnou materii. Jak již název napovídá, čerpá tento léčitel sílu z vlastní vnitřní bytnosti a z vlastního chápání. Léčebnou metodou »Charakteralis« je řeč. Musí k tomu mít moudrost a životní zkušenost, musí bez jakéhokoli zaváhání poznat vnitřní pravdu a musí mít schopnost se cítit; především ale používá své charisma.

Důležitá je přitom také otázka moci léčitele nad jeho pacienty. Může-li být slovo tak mocné, že vyléčí nemoc, musí z osoby, která uzdravuje, promlouvat filosof a moudrý přítel. Projevují-li se však u něj pochybnosti a hamižnost, pak jeho slovo uvede pacienta ve zmatek.

Nejedná se tedy o taktiku a techniku rozhovoru, nýbrž o to, vyvolat v pacientovi stav sebepoznání a posílit v něm schopnost rozlišení, s jejíž pomocí by sám našel odpověď na otázku: »Co je správné, co nesprávné a co nutné?«

Stejný cíl sleduje i moderní psychologie, ovšem Paracelsus by zcela jistě akceptoval jen psychology, jejichž znalosti vycházejí z hermetických věd. Psychologií proto nelze téma »Charakteralis« vyčerpat. Do tohoto typu jsou zahrnuti rovněž astrologové, kteří nemocnému umožňují nahlédnout do tajuplných souvislostí makrokosmu a mikrokosmu. Dále sem patří mistři hypnózy, prastaré techniky, kterou i Paracelsus pravděpodobně znal a používal, jakož i lidé obdaření vizionářstvím.

Stejnými schopnostmi by měl disponovat i čtvrtý typ lékaře, kterého Paracelsus nazval »Spiritualis« a který léčí silami magie.

Různé způsoby věštění: Čtení z ohně, z vnitřností, z ruky a z hvězd.
Dřevořez ze 16. století.

Magie je nejvyšší ze všech umění, neboť tajné vědění nám dává schopnost duchovní vlády nad hmotou. Magicky operující člověk může s pomocí hvězd přenášet síly na objekty a používat je pro léčení. K nutným vědomostem mu dopomáhají duchové, jež lze vnímat jako vnitřní hlas, protože »nejdůležitější zdroj magie leží v člověku samotném. Člověk se musí učit sám od sebe, nikoli od jiných. Magie se nedá naučit pouhým vysvětlením, ledaže by přišlo shůry« (Paracelsus IV/834).

Mág jako vládce elementárních sil. Dřevořez od Hanse Weiditze, 1532.

Magická umění jsou též předpokladem alchymického počínání, jímž je míněna snaha o dokonalost a osvobození ducha z látkového sevření prostřednictvím proměny přírodních substancí v léčiva.

To nejdůležitější v magickém léčení je používání »arkán« – léků duchovní a magické povahy –, v analogii s kosmickými vlivy. Magie je léčení v harmonii s účinkem hvězd, s cílem vytvořit harmonii v člověku. Účelem magického léku je vyvolat v nemocném organismu vyšší řád neboli vyšší vibrace, aby duch dosáhl sebepoznání a překonal nemoc.

Kromě využívání alchymických léků patří ke »Spiritualis« také znalost tajných sil bylin, koření a kamenů, oživených inteligentními bytostmi. Magický léčitel rozumí řeči přírody a vládne rostlinným duchům i zemním gnómům. Navíc může telepaticky komunikovat s bytostmi, které jsou spojeny s elementárními silami nebo s rostlinami, zvířaty a kameny.

»Spiritualis« léčí nemoci vyvolané kouzly pomocí protikouzel, přičemž jsou jeho spojenci elementární bytosti. Příkladem takového čarování jsou tvarová magie a amulety (viz »Ens spirituale«).

Pro poslední typ lékaře je tohle všechno bezpředmětné, »Fidelis« totiž léčí silou víry. Nepotřebuje k tomu hmotný lék ani duchy, jeho bytost ustupuje do pozadí. U »Fidelis« vychází léčebná síla ze spirituálního spojení duše se silami stvoření. Jeho duch se stal nádobou, skrze niž může působit duch světový. K tomu však dochází jen tehdy, nemá-li terapeut ve své víře pochybnosti a je mistrem hermetismu.

Úlohou takového lékaře je otevřít nemocnému smysly pro vyšší působení. Chce zprostředkovat poznání, skrze něž by mohl pacient nasměrovat svého ducha do nadmyslové úrovně. Jestliže nemocný ztratil vlivem svého utrpení důvěru v uzdravení, může ji znovu nalézt jedině tímto způsobem.

I tento typ lékaře má ale svá omezení. Existují také onemocnění nevléčitelná, při nichž žádné lékařské umění nepomáhá a kdy člověka čeká už jen smrt. Probudí-li však »Fidelis« v nemocném víru, stává se často, že na svou nemoc zemře vyléčen. K vyléčení totiž dojde v neviditelné duši a není tudíž nutné, aby zmizely viditelné a měřitelné symptomy.

Přesto je to mnohdy samotný Logos, kdo léčí, aniž by k tomu použil člověka, neboť je největším lékařem ze všech. Člověku jsou pak dány milost a posvěcení, protože uzrál čas. Tak dochází ke vzácným případům zázračného uzdravení.

»Proto není lék v tom, koho vybere člověk, nýbrž v tom, koho vybere Bůh. On zná lékaře podle srdce a nic nedbá jeho stupně, vysoké školy, pompy, jména, doporučení a pečeti, nýbrž všímá si toho, kdo je milosrdný, a tomu také dává lék.« (PARACELUS II/289)

»To, co nás vynáší nad pozemskou přírodu, je víra, jež z nás činí duchy rovné duchům. (...) Ze zneužití víry musí nutně povstat pověra.« (PARACELUS I/227 A 234)

Paracelsovo spílání zastáncům školometského lékařství

»Který přírodní filosof by se nezasmál nad okolností, že lékaři nechávají bez povšimnutí ty nejzákladnější filosofické pravdy, které právě v medicíně souvisejí s mnoha nemocemi a bolestmi. Nestarají se o ně a pouze školí své žáky jak brát peníze.« (I/132)

»... (neschopnost lékařů) lze vysvětlit jen silou zvyku, původem a lety učení na vysokých školách, z nichž vycházejí pouze mluvkové a pisálci. Kdo píše recepty, ale nikoho přitom neuzdravuje, není nic než pisálek, pouhý doktor písarství a ne lékařství.

Jste tedy pisálci a mluvkové a uzavíráte se do sekty jako farizejové: Protože vám nesmí nikdo do ničeho mluvit. Jako mnišský řád, který nedělá rozdíl mezi černou a bílou.« (I/159)

»... samí kati, děvky a rasové. Kdybyste byli skuteční doktoři, byly by vaše knihy tolik poučné, že by vás žádný kat nepředstihl svým uměním. Jelikož však nejsou k ničemu, má kat možnost nad vámi svým uměním a disputací zvítězit.« (I/163)

»Jinak (nemá-li člověk přehled nad opravdovým věděním) není medicína nic než vyčpělá, jalová skořicová kůra, která chutná jako plstěný klobouk.« (I/211)

»Pro žádného z vás (falešných doktorů) nezbude místo ani v tom nejzazším koutě, který psi ještě nestačili pomočit. Já budu vládnout a mé bude království; já je povedu a opásám vaše bedra. Jak se vám líbí Cacophrastus³? Tohle lejno musíte sníst. Tak, jak vám volům přísluší, stane se váš Cacophrastus knížetem království a ze zločinců se stanou kominíci.« (I/335)

»Kde skončí po této prověrce (rozsudku vyšší moci) doktor Někdo, mistr Víškač a mistr Škraboprđ se svými jazykolomnými oplzlostmi a vznešenými oslími hlavami. (...) Neboť jejich pýcha a přepych byly udržovány lstí a podvodem a dopltili na to. Ó, jak budou samozvaní doktoři pištět, jako had na ropuchu. Jejich jed skončí v nich a ne ve mně. Kéž sami své lékárny sežerou, lépe když se jimi zadusí oni, ne já.« (I/339)

»Říkám vám: Chmýří na mém zátylku ví více než vy a všichni vaši autoři. Kroužky na mých střevících jsou učenější než váš Galenus a Avicenna. Můj vous má více zkušeností než všechny vaše vysoké školy. Chtěl bych se dožít chvíle, kdy vás prasata budou vláčet výkaly.« (I/342)

---

3 Tak se mu vysmívali jeho kritikové.

»Kdo chce tedy projít přírodu, ten musí projít její školou, jinak zůstane patlalem, měchačem a vyplachovačem.« (I/387)

»A prasata ve vás budou muset rýt a nenajdou nic než hovno. Což znamená, že na vás není nic k užítku. To nejlepší, co máte, je hovno, zbytek jsou marní slepýši a v rudých kapucích, jež máte posazené na hlavách korunovaných hložím, hnízdí moli.« (I/429)

»Mistr Žvatlapych a Kladívko by nejráději pořád jezdili na oslu, vybírali dukáty a guldeny.« (I/615)

»Bylo zde o mně prozrazeno příliš, a je škoda, že právě pokrytcům, hrabivým kněžím, povalečům a kurevníkům, jimž od narození přísluší jen tele a telecí hlava.« (I/690)

»(Lékař) sám má vědět tolik, aby i Dioskurides mohl být jeho žákem. Protože však tomu tak není, nejste lékaři, nýbrž vaganti, kterým se podle pravého řemesla říká tuláci.« (II/321)

»Kdo není zkušený v Magica, toho mějte za břídila, neboť břídilem zůstane po celý život, dokud nepadne do hrobu.« (III/649)

»Ať se nikdo neopovazuje poznat Boží díla v měkkých poduškách nebo jen z písmen knih. Je nutné je zakusit v potu tváře (...). Takový je pak ceněn jako opravdový, moudrý, zbožný a věrohodný lékař a není již jako poduškový lékař, poučovaný zkrachovalými školmistry a pochybnými lokáty, šprty, paroháči a pochopy (...). Mimoto jsou falešní a podvodní lékárníci, kteří si z poduškových lékařů dělají blázny.« (III/677)

Ens astrale – Člověk nemocný sympatií ke hvězdám

»Ens astrale máte chápat takto:

Je cosi neviditelného, co nás

a všechny cítící bytosti udržuje při životě.«

(Paracelsus I/18)

V moci hvězd

První možná příčina nemoci je spojena s účinkem astrálního světa hvězd. Moderní medicína zná tento fenomén nanejvýš jako vliv Měsíce, Slunce nebo počasí – například náměsíčnost, zesílení bolestí při novu a úplňku stejně jako onemocnění závislá na postavení Slunce, roční době či druhu počasí, například jižním větrem. I když jsou příčiny všeobecně známé, je postižený často považován za simulanta nebo jeho problém za psychosomatický, protože školská medicína jednoduše nezná na tato onemocnění terapeutickou odpověď.

Projdeme-li naopak seznam symptomů v homeopatii, nalezneme přinejmenším některé ideje. Působení uvedených prostředků se ovšem případ od případu velmi liší. Je na zvážení každého, o jaký způsob léčby se pokusit, neboť velké utrpení nutí často pacienty k zoufalému naléhání a každá inspirace přijde vhod.

Před několika lety přišla do praxe žena, která měla panickou hrůzu z bouřky. Nemohla zkrátka vydržet napětí ve vzduchu. Léky pro ni byly mimo jiné »Fosfor D30«, »Argentum nitricum D12«, »Meteoreisen D12« a doprovodný přípravek »Melissa Cupro culta« D3 (Weleda) na zklidnění nervů. Fosfor odpovídá žhnoucímu slunečnímu principu a je účinným prostředkem na poruchy způsobené fenomény energetických polí a hypersenzibilitu. Dusičnan stříbrný koresponduje s Měsícem a uvolňuje nevědomý strach, čímž podněcuje reflexi vlastního já. Kosmické železo (Mars) mělo pacientku zbavit strachu a učinit ji odolnou, zatímco meduňka (Venuše) měla za úkol vyrovnat stav duševního napětí. Terapie trvala okolo šesti měsíců a zahrnovala i práci s božstvy blesku. Od té doby může pacientka svůj strach velmi dobře ovládat.

U Paracelsa však Ens astrale znamená daleko více než jen fenomén počasí, neboť na člověka mohou působit všechny kosmické síly. To platí zejména o dvou světlech Slunci a Měsíci, pěti oběžnicích a kometách, jež Paracelsus

Znázornění zvěrokruhu s planetami a významy astrologických domů. Titulní dřevořez kalendáře Leonharda Reymanna z r. 1515.

nazýval nebeskými střelami; dnes se k tomuto výčtu přičítají navíc transsa-
turnské planety.

Jak je přesto možné, že původem nemocí jsou hvězdy, dokonce všechny, na
které pomyslíme? Nezdár v životě působí především Mars a Saturn, jež v astro-
logii označujeme jako působilce zla nebo malé a velké neštěstí.

Staneme-li před touto otázkou poprvé, dospějeme většinou k závěru,
že astrologie vychází z předurčenosti moci hvězd. To je ale zásadní omyl.
Hvězdy »nenutí, ony jen ponoukají lidi, aby realizovali své plány« (Paracelsus I/764).

Paracelsus byl toho názoru, že pokud se úsilí člověka nezakládá na moud-
rosti, může vyvinout takovou negativní sílu, že »rozhněvá« a »zažehne« hvězdy
na obloze. Nemoci, které v nás tak vzniknou, je třeba chápat jako výchovný
prostředek a postih nebeských těles, neboť »rukou a metlou nebes jsou hvězdy,
jejichž prostřednictvím nám jsou sesílány nemoci« (Paracelsus I/686n.).

Každá nemoc má svůj počátek »ve hvězdách a teprve z nich proniká do člove-
ka. Znamená to tedy, že co se odehrává na nebi, začíná se naplňovat i v člověku
(...). Ruka Páně vložila souhvězdí do člověka, aby napodobovalo to, co navenek
počínají a tvoří nebesa, takže totéž se pak děje i v člověku« (Paracelsus I/368).

Jak silně se nemoc rozvine, záleží pouze na snaze člověka spoutat svoji ne-
dokonalost. Absolutní moc nad ním mají hvězdy jen tehdy, nechá-li svému trá-
pení volný průchod. Kráčí-li však cestou božské moudrosti, brzy se od hvězdné
nadvlády osvobodí.

Nákaza z hvězd

Podle Paracelsa je člověk mikrokosmem, vybudovaným podle stejných zákoni-
tostí jako makrokosmos. Hvězdná znamení odpovídají našemu vnějšímu obalu
a planety zas našim orgánům i s jejich funkcemi. Planety jsou navíc zodpovědné
za tvořivé síly v přírodě, a tím i v člověku. To znamená, že celkové klimatické
podmínky, všechny geologické jevy a veškeré zdroje na Zemi, potřebné k přežití,
jsou na účinku planet závislé stejnou měrou jako náš organismus. Výjimku tvoří
naše skutečná podstata, tj. člověk sám o sobě – věrný obraz božství a nikoli
prostředkujících planetárních sil (I/16).

Hvězdy svými vlastnostmi představují základ života a zároveň ho i udržují.
Paracelsus tuto sílu nazval »Meteoron«⁴. Nejsilněji koresponduje s elementem
vzduchu, který je nositelem duchovních vlastností božství. Těm říkal »Meteoron
Magnum«, protože narozdíl od jednoduchého Meteoronu hvězd, který přináleží
životu na zemi, obepínají celý kosmos. Podobnými pojmy z jiných kultur a období

»Všechny vědecké školy pohlížejí
na člověka jako na více méně
uzavřený celek, který nemá ke
kosmu žádný bližší vztah. Člověk
by tak nepřesáhl povrch vlastního
těla. Školská medicína se
člověkem zabývá pouze z tohoto
hlediska. Pro Paracelsa (...) není
tělesný člověk v žádném případě
celým lidským ústrojím; člověk
sice vypadá, jako by byl odpoután
od kosmu, nezávislý na blízkém či
vzdáleném okolí, avšak jen proto,
že jsme ve svém vnímání omezeni
na smyslové orgány a nevidíme
množství vláken, která jej spojují
s celkem.«

(ADOLF VOEGELI, 1955)

Sedm planetárních sil se
Saturnem jakožto strážcem
moudrosti. Z díla »Theatrum
chemicum«, 1616.

4 Není zcela jisté, jak Paracelsus tuto sílu skutečně označil. Jako »Meteoron« ji
interpretuje Bernhard Aschner.

jsou například »prána« Indů, čínská »čchi«, řecké »pneuma«, »ód« Wilhelma von Reichenbacha nebo »Orgon« Wilhelma Reicha. Ve všech případech tyto pojmy souvisí s nebeskou a neviditelnou životní silou.

Hvězdný Meteoron je většinou pozitivní a harmonický, za určitých podmínek může ovšem svou kvalitu změnit a zapůsobit škodlivě. Tehdy působí jako jed a my v něm musíme chtět nechtět existovat. Co však je příčinou této kvalitativní změny a jak to, že nás může ovlivnit?

V mnoha ohledech mají hvězdy stejné vlastnosti jako lidé. I ony znají lásku, svár, žárlivost, pýchu atd., které mohou být příčinou změny jejich povahy. Dojde-li k tomu, změní se i naše životní podmínky: »Hvězdy mají povahu a mnohé vlastnosti jako lidé na zemi. (...) Jsou-li ve svém dobru, nevychází z nich nic zlého, jsou-li však zlé, ozývá se jejich zloba« (Paracelsus I/19–20).

Vlastnosti lze vyčíst z postavení planet v jednotlivých znameních a z jejich vzájemných vztahů, které bez přestání tvoří. Zvláště nacházejí-li se v »exaltaci«, projevují planety často svou pýchu, agresivitu a utlačují ostatní:

»Dbejte toho, abychom neobviňovali Slunce nebo zimu z toho, že ubližují našemu tělu, nýbrž, k čemuž vám může dopomoci příklad, že vinu za naši nemoc nese každá planeta a hvězda, která stojí v exaltaci, proniká Meteoron a udílí mu vlastní ráz« (Paracelsus I/21).

Exaltací se rozumí zvláštní postavení planety v jejím vlastním znamení a ve znamení, v němž je »povýšena«. Ale v případě, že stojí ve znamení nepříznivém, může člověku přivodit značné potíže.

Jak již bylo naznačeno, existují planety, které si ze svého domu osvojily vlastnosti zločince, což znamená, že jejich základní přirozenost se vůči lidem projevuje často negativně. Nalézají-li se tyto planety v exaltaci, zesílí se mnohonásobně jejich negativní účinek.

Ze sedmi planetárních sil jsou to především »bojovný« Mars a »ochromující« Saturn. Problémy ale mnohdy naděluje i »vrtošivý« Měsíc a »prohnaný« Merkur. Naopak Venuše je dobromyslná a jenom občas se utápí v samolibosti. V podstatě vždy příznivé jsou Slunce a Jupiter.

Ukázalo se, že negativní vlastnosti planet ještě více zesiluje jejich zpětný chod. Jde přitom o optický klam, který vzniká díky drahám rychlých planet. Zpětný chod je rytmický fenomén, to znamená, že nastává pravidelně a týká se všech planet vyjma dvou světél: Slunce a Měsíce.

Jaké potíže může způsobit například vracející se Mars, ukázala válka v Kosovu v roce 1999. Přípravy na ni začaly ve chvíli, kdy byl Mars ještě v exilu venušských Vah. Konflikt eskaloval válkou, poté co Mars vstoupil do Štíra, znamení okultní moci, a tam couval; ve Štíru je Mars vládcem. Současně vzniklo napětí mezi Marsem a Uranem a mezi Saturnem a Neptunem, což poukazuje na nejasné a unáhlené jednání, jakož i na nepřátelství a eskalaci. Tou dobou couval i Merkur; takový aspekt vyzývá k zamyšlení a varuje před unáhlenými rozhodnutími. Válka skončila přesně v den, kdy Mars opět nastoupil svou obvyklou dráhu a stanul znovu ve znamení Vah.

Kromě zpětného chodu ve vlastním znamení se celek může posílit ještě tím, když zlovolné planety mezi sebou vytvoří určité aspekty, z nichž problematické jsou především kvadratura (90°) a opozice (180°). Platí to zejména o Marsu a Saturnu, ale i o transsaturnských planetách.

Dříve se věřilo, že tyto aspekty přinášejí vedle válek i jiná neštěstí. Paracelsus a vizionáři jako Nostradamus tímto způsobem předpověděli vypuknutí moru či šíření jiných nákaz. Především se mělo za to, že dokud na nebi vládnou negativní fenomény, lze si počít velmi málo.

Působení hvězd skýtá možné vysvětlení pozoruhodných náhod při moru a jiných nákazách. Tyto epidemie totiž většinou vznikaly spontánně a zrovna tak spontánně často zase ustávaly. Zajímavé také je, že vždy zůstávaly z nepochopitelných důvodů zcela ušetřeny některé oblasti, zatímco všude kolem řádila nákaza.

Stalo se to například v Norimberku během první velké morové rány ve 14. století, kdy město neoželelo jedinou obětí epidemie, zatímco kolem jí podlehla třetina obyvatelstva tehdejší Evropy. Podle Paracelsa je to tím, že jedovatý Meteoron nepůsobí nikdy všude stejně.

Právě v případě moru existuje ještě jeden fenomén: Nikdy totiž onemocní všichni, dokonce ani při intenzivním kontaktu s nemocnými. Paracelsus se domníval, že rychle onemocní především »subtilní komplexe«, čímž rozuměl přílišné citlivce a úzkostlivce. Dříve než ostatní onemocní též hříšníci, kteří zažehují hvězdy svými skutky (I/699).

Opačně lze konstatovat, že robustní lidé a všichni ti, kdo žijí v souladu s ideami božství, si většinou své zdraví uchovávají i nadále. Zda tomu tak skutečně je, ponechme stranou; s robustností se ale určitě nemýlil. Nejsme-li s to přemoci hvězdy, můžeme pečovat alespoň o to, abychom měli »silnou krev«, kupříkladu profylaktickým užíváním imunostimulátorů a životních elixírů.

Dnešní školometská medicína se toho snaží dosáhnout očkováním, ovšem často je jeho výsledek sporný, zvláště zvážíme-li množství očkováním způsobených zdravotních problémů, které jsou z pohledu školské medicíny, jak jinak, nepatrné oproti samotnému užítku. Výlučně dobrou věc bychom v takovémto způsobu profylaxe shledali možná až tehdy, kdybychom nemuseli v praxi dávat dohromady tucty pacientů, padlých za obětí očkování.

Uvedme si příklad pro ilustraci: Jeden pacient onemocněl zánětem nervů se známkami ochrnutí během cesty do Nepálu, kam jel na dovolenou. Symptomy se objevily po silném průjmu a během týdne se stále zhoršovaly. Nakonec kvůli slabosti sotva udržel sklenici v ruce a málem se už viděl na kolečkovém křesle. Před cestou se nechal očkovat proti všemu možnému, mimo jiné proti poliomyelitidě, hepatitidě A/B a japonské encefalitidě. Aktuální onemocnění, proti němuž neexistuje žádná prevence, jej však oslabilo natolik, že očkovací toxiny rozvinuly chorobotvorné účinky. Poměrně úspěšná terapie byla velmi komplexní a sestávala mimo jiné z následujících přípravků: »Mercurius solubilis D30« (rtuť, merkuriální kov), »Stibium metallicum praeparatum D12« (antimonové zrcátko od Weledy), »Silicea D12« (kyselina křemičitá = Saturn),

»Vězte, že moudrý muž řídí a vede hvězdy, nikoli že hvězdy vedou jeho. Hvězdy jsou mu podřízeny, ony musí následovat jeho, ne on je. Hovadského člověka však hvězdy řídí, vedou a nutí.«

(PARACELUS III/287)

Římský morový lékař v tradičním ochranném oděvu se zobákovitou maskou, do které se dávaly vonné esence, 1656.

sloučenin železa (Mars), imunostimulátorů k posílení obranyschopnosti a nakonec z terapie enzymy.

Abychom tento případ dokonale pochopili, musíme blíže prozkoumat důležité hledisko »Ens astrale«, ke kterému jsme se prozatím nedostali.

V astrologii známe techniku zobrazující aktuální postavení hvězd ve vztahu k horoskopu zrození. Tyto tranzitní horoskopy jsou nezřídka klíčem k pochopení neblahých událostí v životě. V našem případě měla osoba kvadraturu mezi tranzitním Saturnem v Beranu (Saturn v úpadku), kde tato planeta začala mezitím couvat, a couvajícím nativním Saturnem v Kozorohu (kde Saturn vládne). Navíc jej ochromil vliv Neptuna ve Vodnáři.

Paracelsus k problému tranzitů napsal: »Dokud trvá nápor, nebeské těleso prodlévá delší či kratší dobu v materii, a kolikrát do ní vejde, tolikrát se nápor objeví. Nuže, aby jej lékař mohl předvídat, musí být také astronomem, jinak na nemoc bude zírat jak tele na nová vrata. Dochází rovněž k tomu, že nebeské těleso není samo, nýbrž doprovázejí ho společníci. Zřídka je totiž těleso takového druhu samo a je zde ještě více či méně těles k němu přilnutých« (Paracelsus I/171).

Zvláště silný je vliv pomalu se pohybujícího Saturna, což byl případ i naší oběti očkování. Kvalitami Saturna jsou zpomalování a vytváření struktury. Také však představuje trpělivost, disciplínu, hledání poslání a vhléd do kos-

Morová smrt. Dřevořez
z 19. století.

mických souvislostí. Jako tranzit se ovšem projevuje často negativně, protože jen málo lidí jde dobrovolně za svým posláním.

Se Saturnem jsou proto spojeny osudové zkoušky a omezení, které v životě pocítujeme většinou jako nepříjemné překážky, nebo je musíme protrpět jako chronická a oslabující onemocnění. Mnohdy také lidé něco nebo někoho ztratí. Prožitky tohoto druhu však slouží k rozvinutí osobnosti a posilují charakter.

K saturnským zkouškám dochází zhruba každých sedm let. Doba, za kterou Saturn oběhne zvěrokruh, činí kolem 29 let. To znamená, že každých sedm let dochází ke kvadratuře, opozici nebo konjunkci tranzitního Saturna se Saturnem zrození.

Tranzit Saturna trvá asi devět (!) měsíců. Často je příčinou počátku vleklých a těžkých onemocnění; platí to i pro období, kdy tranzituje jiné planety. Tranzit Saturn–Saturn je jedním z vůbec nejtěžších; tento aspekt přesahují už jen tranzity transsaturnských planet, které Paracelsus samo sebou nemohl znát.

Když je po všem, trpí člověk ještě dlouho následky. Přesto se ale mnozí cítí jako znovuzrození a dělají nezbytná rozhodnutí pro zbytek života.

Podobně to viděl i Paracelsus: »Dobře se daří lidem a přispívá k jejich léčení, když Saturn odejde (konec saturnského tranzitu); tehdy jim vzejde nové nebe, to jest počátek dlouhého života. Avšak Saturnus je přesto i nadále pevně drží ve své moci, jenže je krmí slaběji a skromně (planeta askeze a odříkání). (...) Není-li zbaven své moci (astrologické ošetření), není uzdravení možné« (Paracelsus II/199n.).

Navíc jde o to, že ne každý má během tranzitu stejné potíže. Záleží na osobnosti, která popřípadě dosáhla vysokého stupně zralosti, ale i na příznivém postavení ostatních planet v horoskopu zrození, jež mohou obtížný tranzit kompenzovat.

Otráví-li hvězda vládnoucí Meteoron, infikuje v každém případě jen osoby, pro které to má být zkouška zralosti a jejichž horoskop zrození vykazuje podobné nepříznivé konstelace, jaké právě vládnou na nebi. Můžeme tedy říci, že člověk je nemocný sympatií ke hvězdám. Ostatní mají vytvořenou imunitu, protože jejich horoskop nevykazuje afinitu k událostem na obloze.

Jak uniknout nástrahám hvězd

V případě, že příčinou onemocnění jsou hvězdy, je terapie, jsme-li pod jejich vlivem, velice nesnadná. Jak uvádí Paracelsus, je bezpodmínečně zapotřebí léků, které vykazují korespondence s děním na obloze. Nejvíce jsou pro léčení vhodné alchymické přípravky z planetárních kovů, jelikož v sobě nosí nejúčinnější síly kosmu (viz též str. 68).

Paracelsus tento postup označil slovem »transplantace«, čímž měl na mysli přeměnu negativní planetární síly v příznivou za pomoci Arkán. Jako příklad